

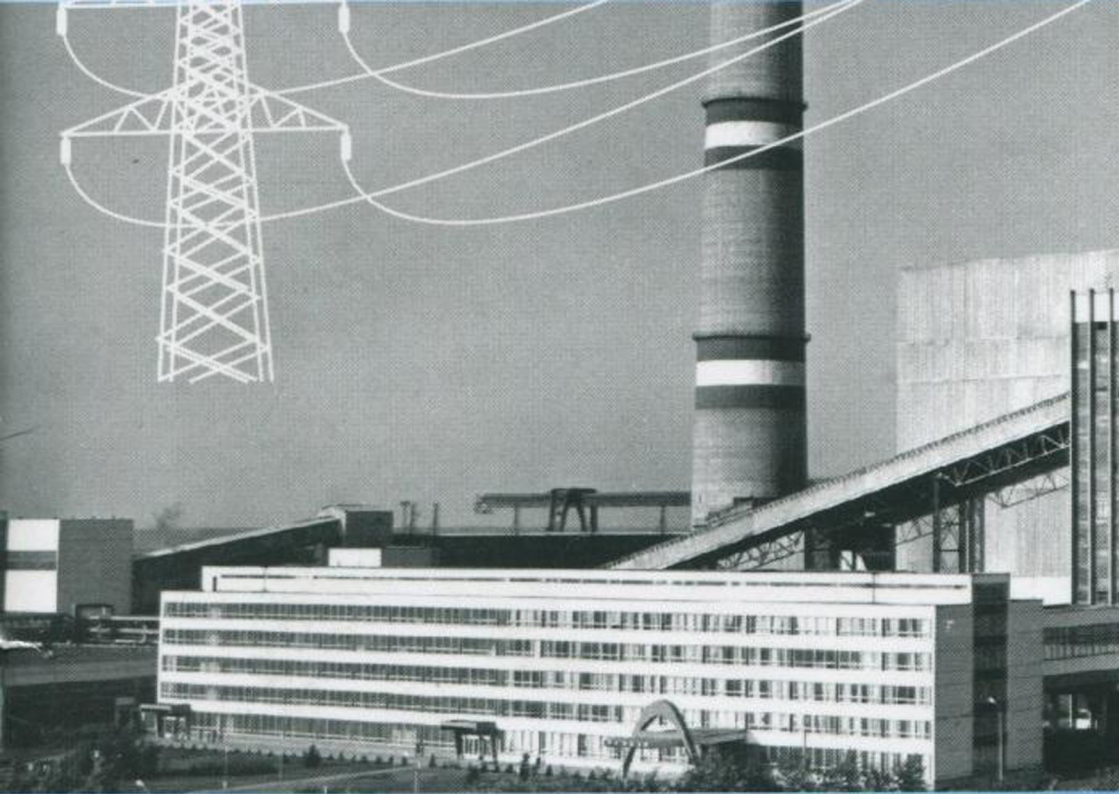
Михайло МАНЧЕНКО

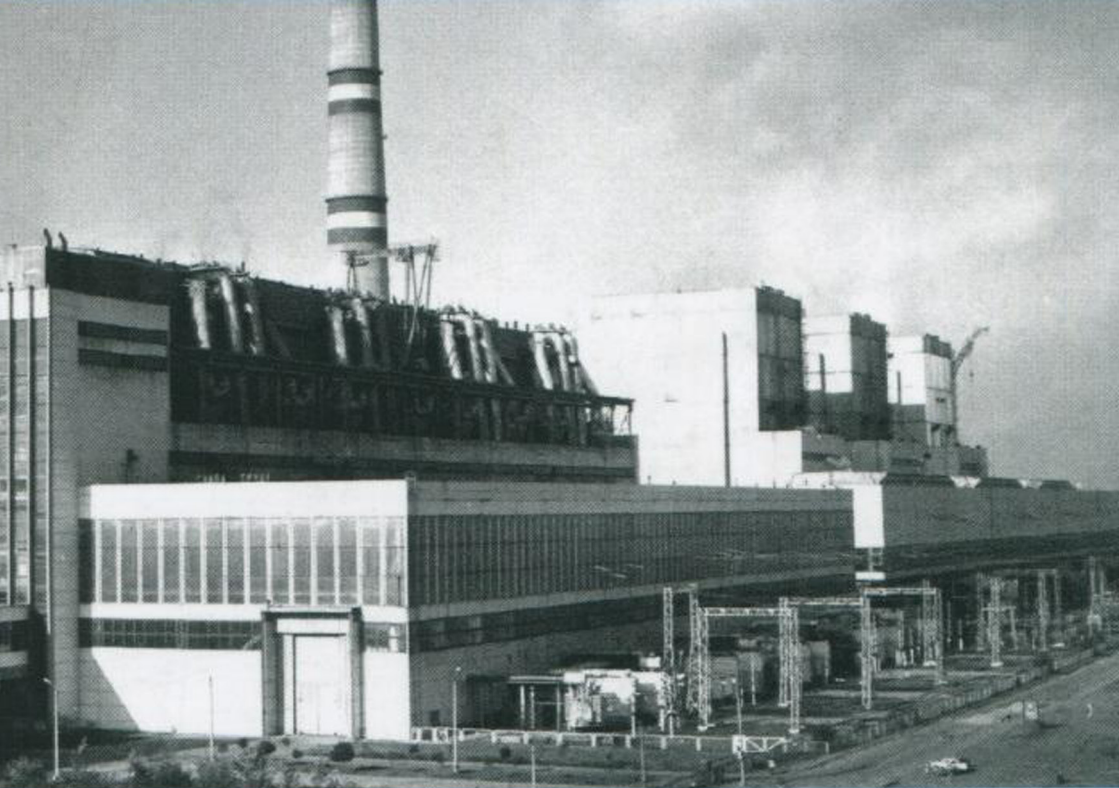
**ВІД ПОКОТИЛІВКИ — У СВІТ ШИРОКИЙ,
або
РОБОТА У ТРЕСТІ
“ЕЛЕКТРОПІВДЕНМОНТАЖ”**

Харків
"Глас" — "Майдан"
2021

*75-річчю організації
«Електропівденмонтаж»
і його доблесним енергетикам-електрикам
присвячується*

Михайло МАНЧЕНКО

**ВІД ПОКОТИЛІВКИ — У СВІТ ШИРОКИЙ,
або
РОБОТА У ТРЕСТІ
“ЕЛЕКТРОПІВДЕНМОНТАЖ”**

УДК 821.161.2'06-94

М 24

Манченко М. Г. Від Покотилівки — у світ широкий,
або Робота у тресті “Електропівденмонтаж”. — Харків:
Глас, Майдан, 2021. — 197 с.

ISBN 978-966-372-773-8

УДК 821.161.2'06-94

© М. Г. Манченко

© Гуманітарно-літературна асоціація

Григорія Сковороди —

ISBN 978-966-372-773-8

“Глас”, “Майдан”, 2021

Селище Покотилівка: від слів до діла

Автор 27 років прожив у селищі Покотилівка. Це був період інтенсивного будівництва нового мікрорайону.

Радянський Союз із 60-х років ХХ століття почав будувати великі енергетичні об'єкти в Україні: ТЕС, ДРЕС, АЕС і потужні підстанції на 220, 330, 750 кіловольт і т. ін. Це викликало бурхливий попит на будівель-

ні спеціальності: будівельник, електромонтажник, електроналадник, наладник КВП і автоматики. У Харкові такі фахівці були, але існували труднощі з пропискою і житлом. Харківська організація союзного значення «Електропівденмонтаж» домовилася з місцевою владою району будувати будинки для своїх працівників — і не тільки в Покотилівці. Селищу Покотилівка неймовірно пощастило, що тут з'явилася фінансово багата організація, яка від слів перейшла до діла. Спочатку з'явилися гуртожитки, потім триповерхові, п'ятиповерхові будинки, дев'ятиповерховий будинок, дитячі садки, поліпшувалася інфраструктура селища і т. ін. Мені довелося безпосередньо брати участь у будівництві нового мікрорайону в Покотилівці. Нині тут живе багато моїх

товаришів, із якими я пройшов непростий, але цікавий шлях будівництва не тільки селища, але й великих енергетичних об'єктів в Україні й за кордоном.

Усі ці обставини дали цікавий матеріал автору для написання цієї книжки, зокрема, й на прохання мешканців Покотилівки.

Головне завдання автора — з граничною правдивістю описати бурхливі події тих далеких років, те, як жили й працювали «діти війни», себто ті, хто народився в роки війни або незадовго до воєнних подій. Усе це потрібно для молодшого покоління як жителів Манченків і Покотилівки, так і всієї Слобожанщини.

Автор

Робота в апараті тресту «Електропівденмонтаж» (1972 — 2001)

Після романтичної восьмирічної роботи в налагоджувально-монтажному управлінні тресту «Електропівденмонтаж» автор книжки перейшов працювати в апарат тресту інженером. Керівником його був тоді Андрій Петрович Рижов, головним інженером — Геннадій Петрович Орлов, інтелігентна людина, яку всі працівники дуже поважали. Заступником керівника працював Олександр Аксентійович Гелетка, котрий добре знав свою справу.

У вересні 1972 р. мене відрядили на Кубу інженером-наладником електричної частини лінії у 220 кВ. Ця ЛЕП (лінія електропередач) перетинала острів Свободи. Після повернення із закордонного відрядження мене в 1974 році направили в Москву на курси з дефектоскопії для роботи на АЕС. Після повернення — призначили старшим інженером із контролю зварювальних стиків на АЕС.

Начальником центральної зварювальної лабораторії тресту працював тоді Микола Лазуренко, після нього — Віктор Веніямінович Іванов, а далі — Василь Севастьянович Агафонов. Головним зварювальником тресту був Анатолій Миколайович Болгарин, якому підпорядковувалася зварювальна лабораторія, — грамотна, порядна людина, із ним легко працювалося. Мені відповідно до моєї робочої специфіки доводилося працювати в різних електромонтажних управліннях тресту.

Перерахую керівників тресту “Електропівденмонтаж” за часи його існування.

Генеральні директори:

Кірюнін Михайло Семенович (1945 — 1963).

Рижов Андрій Петрович (1963 — 1975).

Орлов Геннадій Петрович (1975 — 1983).

Гелетка Олександр Аксентійович (1983 — 1994).

Сенча Вадим Іванович (1994 р.; із 1995 р. очолив як генеральний директор корпорацію “Електропівденмонтаж”, яка існує до цього часу).

Головні інженери:

Білевський Рудольф Артурович (1945 — 1969).

Орлов Геннадій Петрович (1969 — 1975).

Гелетка Олександр Аксентійович (1975 — 1983).

Сенча Вадим Іванович (1983 — 1994).

Начальники відділу кадрів:

Матвієнко Ксенія Прокопівна (1945 — 1960).

Гноєвий Микола Лук’янович (1960 — 1996).

Фесенко Макар Петрович, старший інспектор технічного контролю (1965 — 1983).

Єфанов Леонід Сергійович (1995 — 1999).

Начальники електромонтажних дільниць:

МД-1. Аносов, Хохлов, Тележенко, Лісників, Лихвар, Мазур.

МД-2. Воротинцев, Фомичов, Олійник, Симон, Ільїн, Рябцев, Закалінський, Ісецький.

МД-3. Рижов, Воротинцев, Моїсеєв, Мазур, Гейко.

МД-4. Бондаренко, Ключев, Манько, Смирнов, Красовський, Черкашин.

МД-5. Костенко, Скуратов, Боков, Косолапов, Петров.

МД-6. Вайнштейн, Співак.

МД-7. Фомичов, Герасимов, Грицук, Гаврилков, Крисин, Синицький, Якимів, Поліщук.

МД-8. Конопльов, Коршак, Костенко, Якименко.

МД-9. Філатов, Конопльов, Коршак.

МД-10. Гелетка, Гаврилков, Цукерник, Сенча, Чайников, Бут.

МД-11. Слуцький.

МД-12. Грицук, Кіргетов, Синицький, головний інженер Тутик.

МД-13. Железняков, Журавльов.

МД-14. Євлантьєв, Алексанін.

НМД. Ходас, Мнацаканян, Трачук, Даниленко, Толстокорій, Шалімов, Бойчук.

СКТБ. Милорадов.

ЗЗМК. Симон, Захарін, Єрмолаєв, Вихряннов, Юдін, Нікітченко, Пастур.

ПДЗМК. Мазур, Фролов.

АТП. Мусієнко, Пушкарьов, Головченко, Лісників, Рибальченко, Лівенко.

На фото — керівники електромонтажного підрозділу. Зліва направо:

1. Слущький Олександр Данилович	15. Вайнштейн Володимир Юхимович
2. Комісаров Борис Олександрович	16. Орлов Геннадій Петрович
3. Лихвар Володимир Іванович	17. Євлантєв Валерій Іванович
4. Костенко Микола Пилипович	18. Гноєвий Микола Лук'янович
5. Мазур Борис Олексійович	19. Трачук Анаатолій Петрович
6. Гелетка Олександр Аксентійович	20. Ключев Олександр Андрійович (МД-4)
7. Рябцев Олександр Юхимович	21. Боков Юрій Пилипович (МД-5)
8. Алексанін	22. Лапка Микола Омеляннович (МД-6)
9. Наливайко Іван Миколайович	23. Казуров Валерій Олександрович
10. Милорадов Євген Вікторович	24. Вихрянов Віталій Михайлович
(ЗЗМК)
11. Гаврилков Анаатолій Іванович	25. Железняков Олександр Георгійович
12. Грицук В'ячеслав Миколайович	26. Семенко Віталій Дмитрович
13. Коршак Олег Матвійович	27. Браславський Гарік (НМУ)
14. Цукерник Альберт Ісаакович	

Коли нині ми проїжджаємо Україною, то бачимо високі труби енергетичних об'єктів — ДРЕС, ТЕС, ТЕЦ, АЕС, а також великі електричні підстанції — 750 кВ, 330 кВ, 220 кВ, 110 кВ. Сучасному молодому поколінню треба пам'ятати про тих, хто створював ці важливі енергетичні об'єкти, які прекрасно працюють і донині.

Моїм завданням у цій книжці стане розповідь про трест та його працівників на основі довідкового матеріялу, який надали мені ветерани “ЕПМ” Роман Миколайович Єршов та Микола Лук'янович Гноєвий.

Микола Лук'янович Гноєвий народився 19 лютого 1921 року. У 1940 році вступив у Чкаловське льотне училище. У червні 1941 року закінчив його у званні лейтенанта. У 1941 році під час Другої світової війни він перебував у м. Смоленську у військовому авіаційному містечку, де 27 червня прийняв перший бій із німцями. Їхній полк літав тоді на літаках СУ-5. Із бою із семи літаків не повернулися троє. Під час війни Миколі Лук'яновичу доводилося літати на різних літаках: ПО-2, ТУ-16, С-Б (бомбардувальник), ТУ-2 (для дальньої розвідки), ІЛ-28 (для розвідки). У 1942 році полк перебазували в м. Єльня, а звідти — у Прибалтику (Рига, Кенігсберг) в повітряну армію, 99-й полк розвідки. Багато разів доводилося вести бої з німецькими “мессершмідтами”. Закінчення війни застало Миколу Лук'яновича в Підмосков'ї, а в червні 1945 року його полк перевели на Далекосхідний фронт на війну з японцями, у Хабаровський край, село Баства.

*Микола Лук'янович Гноєвий,
начальник відділу кадрів з 1960-го
по 1996 рр., фотографія 2014 р.*

У серпні 1945 року ПО-2 Миколи Лук'яновича потрапив під шквальний обстріл самураїв. Між кабіною і двигуном врізався великий осколок від розривної бомби, і льотчика поранило у передпліччя, але він знайшов у собі сили посадити літак на аеродром. Далі — шпиталь, але вже через півтора місяця він знову сів за штурвал літака. До 1948 року щодня тривали розвіду-

вальні польоти над Маньчжурією, Китаєм, уссурійською тайгою, Сахаліном.

Війну Микола Лук'янович закінчив у званні майора. Службу продовжував до 1959 року в різних підрозділах. Демобілізувався з армії за станом здоров'я. У 1959 році оселився в Харкові, де отримав двокімнатну квартиру. Військкомат запропонував роботу у фірмі “Донбасенергомонтаж” (пізніше — “Електропідведенмонтаж”) начальником відділу кадрів.

Микола Лук'янович завжди був і залишився в наших очах сміливою, порядною людиною, яка робила добро багатьом людям.

Коротка історична довідка про трест «Електропівденмонтаж»

(надав М. Л. Гноєвий)

Після закінчення Другої світової війни було створено спеціалізоване підприємство на півдні країни «Електромонтаж» (місце дислокації — Харків). Керівником призначили харків'янина Дмитра Антоновича Шушарина, а головним інженером — Михайла Семеновича Кірюніна.

1 вересня 1945 року наказом народного комісаріату електростанцій СРСР №144 створено підприємство «Донбаселектропівденмонтаж» (ця дата і вважається днем народження тресту «ЕПМ»). Керівником його призначили Михайла Семеновича Кірюніна, а головним інженером — Рудольфа Артуровича Білевського. Для проведення електромонтажних робіт у Харкові й Донецьку при підприємстві «Донбаселектропівденмонтаж» організували групу з налагодження електрообладнання на чолі з керівником І. І. Бушніним, а в 1951 році при групі налагодження утворили спеціальну дільницю з наладки електрообладнання. Начальником її призначили Леоніда Яковича Ходаса.

Водночас на півдні країни створили підприємство «Донбасенергомонтаж». На початку 1944 року наказом народного комісаріату електростанцій СРСР утворили підприємство «Південелектромережабудмонтаж» із керівником Михайлом Семеновичем Кірюніним, яке підпорядковувалося «Донбасенергомонтажу» (нині це трест «Теплоенергомонтаж», керівник Петро Іванович Дремлюга).

У 1951 році трест «Донбаселектромонтаж» організував спеціальну ділянку з налагодження електромонтажних робіт, до якого увійшли цех наладки, трансформаторний цех і механічна майстерня. Усього в цей час на спецдільниці працювала 41 людина. Дільниця практично не мала матеріальної бази й містилася в одній кімнаті в будинку на вулиці Пушкінській, 7, у місті Харків.

На підставі постанови ради міністрів УРСР (17.07.1961) підприємство «Донбаселектропівденмонтаж» перейменували в трест «Харківелектромережабудмонтаж» із підпорядкуванням підприємству «Головелектромережабуд» при народному комісаріаті з електростанцій СРСР. На підставі наказу «Головелектромережамонтажу» в листопаді 1962 року «Харківелектромережабудмонтаж» перейменували в трест «Електропівденмонтаж» із підпорядкуванням «Головелектромонтажу» міненерго СРСР. Керівником «ЕПМ» призначили М. С. Кірюніна, головним інженером — Р. А. Білевського. Згодом трест «Електропівденмонтаж» почав розширюватися, збільшуючи фронт робіт, а відтак відбувалася й реконструкція підрозділів: мехколони №34 і №26 розформували. Частина персоналу й техніки перейшли в мехколону №14 тресту «Південелектромережабудмонтаж», а мехколону №12 передали в «Центрелектромонтаж» до Москви.

Згодом чисельність дільниці зростає до 129 осіб. Спецдільниця займалася наладкою, монтажем і введенням в експлуатацію мережевих підстанцій від 10 до 110 кВ, теплових станцій з енергоблоками до 100 МВт (Харківська ДРЕС-2, Харківська ТЕЦ-3, Київська ТЕЦ, об'єкти Донбасу).

З початку 60-х на спецдільниці працює вже 411 людей. Проводяться роботи на Старобешівській, Зміївській, Луганській, Придніпровській, Ладиженській, Зуївській, Вуглегірській, Ставропільській теплових станціях. 4 лютого 1966 року спецдільницю НМУ тресту «Електропівденмонтаж» реорганізовано в налагоджувально-монтажне управління. У 70-ті роки в НМУ «Електропівденмонтаж» працювали 982 людини. Уведено в експлуатацію теплові станції потужністю до 800 МВт.

У зв'язку з різким збільшенням електромонтажних робіт у тресті «ЕПМ» колишні групи з електромонтажу перейменували на електромонтажні дільниці (МД): у Харкові — МД-1, у Слов'янську — МД-2, у Дніпропетровську (нині — Дніпрі) — МД-3, у Києві — МД-4, у Ворошиловграді (нині — Луганську) — МД-5, у Бурштині — МД-6 (свого часу передали до Львова).

У 1966 році у зв'язку зі значним збільшенням електромонтажних і налагоджувальних робіт рішенням міненерго СРСР електромонтажні дільниці перейменовані в електромонтажні управління (МУ).

Були утворені нові електромонтажні управління:

На Ладиженській ДРЕС — МУ-9, на Запорізькій ДРЕС, місто Енергодар — МУ-10; на Волгодонській АЕС — МУ-11; на Рівненській АЕС, м. Кузнецовськ (нині — Вараш) — МУ-12; на Хмельницькій АЕС, місто Нетішин — МУ-13; на Південноукраїнській АЕС, смт Костянтинівка-2 (нині — Південноукраїнськ) — МУ-8; на Кримській АЕС — МУ-7 (до цього управління приєднали місто Краснодар), у місті Сімферополі — МУ-14; у місті Харкові — НМУ тресту «ЕПМ».

При тресті «ЕПМ» побудували два заводи: Придніпровський завод електромонтажних конструкцій (ПДЗМК) та Зміївський завод електромонтажних конструкцій (ЗЗМК), управління комплектації (УПТК) при тресті «ЕПМ», розширилося автопідприємство «ЕПМ» (АТП).

1975 р. при тресті «ЕПМ» створили спеціальне конструкторське бюро (СКТБ) в селищі Подвірки.

Через 35 років після свого народження НМУ «Електропівденмонтаж» стало родоначальником виробничих підприємств по всій країні. На базі Краснодарської, Ставропольської, Львівської, Одеської, Хмельницької діляниць створені самостійні підприємства, що швидко розвивалися.

80-ті роки — світанок ери атомної енергетики. НМУ «Електропівденмонтаж» — головне підприємство з налагодження й монтажу силових трансформаторів, комплексного випробування АСУ ТП енергоблоків АЕС із реакторами ВВР-1000; це базова організація з метрологічного забезпечення АСУ ТП метрологічної служби мінергерго СРСР. У ті часи введені в експлуатацію енергоблоки на Рівненській, Південно-Українській, Запорізькій, Козлодуйській (НРБ) атомних станціях. Загальна потужність 12 атомних блоків склала 10 880 тис. кВт. Колектив підприємства в ті роки мав 2472 співробітники.

Під час бурхливої перебудови в СРСР, коли всі підприємства відчували труднощі, НМУ вдалося зберегти виробничий потенціал.

Із початку 90-х рр. розвиваються територіяльні філіяли НМУ, кількість яких сягнула восьми. ЕПМ першим

у незалежній Україні заявив про себе в малій енергетиці. АТ “Електропівденмонтаж” суттєво зміцнює свої позиції передусім у сфері надання послуг із ремонту силових трансформаторів. Так, у стислі строки були відновлені, перевезені, змонтовані, випробувані й поставлені під напругу п’ять трансформаторів на Ташликській ГАЕС, змонтовані реактори на ОРУ-750 Рівненської АЕС. Виконано багато одиничних капітальних ремонтів чи не у всіх областях України.

Але якими б значними не були досягнення АТ “ЕПМ”, головним надбанням його є люди, спеціалісти високого класу, бо саме вони є творцями всіх здобутків і перемог підприємства. Зачинали ж літопис його трудової слави Л. Я. Ходас, А. К. Багдасарян, С. О. Мнацаканян, І. А. Бородянський, Р. І. Солодовник, Р. І. Забелін, брати Ключникови, Г. В. Заславський.

***Довідковий матеріал Романа Миколайовича Єршова
про трест «Електропівденмонтаж».***

Обсяги енергетичних об’єктів з електромонтажних і налагоджувальних робіт, які виконували підрозділи тресту «ЕПМ» в Україні в різні часи.

1. МУ-1, Харків.

ТЕС-2, ТЕС-3, ТЕС-5, Сумська ТЕС, Зміївська ДРЕС, міжрайонна підстанція (750 кВ); Донбаська, Сумська підстанції (330 кВ); №20 (Харків), Лосівська №6, Куп’янська, Полтавська, Сумська.

2. МУ-2, Донецьк.

Електростанції: Слов’янська ДРЕС (3600 МВт), Миронівська ТЕЦ, Зуєвська ДРЕС, Вуглегірська ДРЕС (3600 МВт), Курахівська ДРЕС, Старобешівська

Роман Миколайович Єршов на одній з підстанцій під час здачі об'єкту в експлуатацію

Єршов Роман Миколайович

ДРЕС (2400 МВт), підстанції на 330 кВ — Донбаська, Чайкіне, Маріупольська.

3. МУ-3, Дніпропетровськ.

Придністровська ДРЕС (2400 МВт), Запорізька ДРЕС (3600 МВт), Енергодар, підстанція (750 кВ), Дністровське, підстанція (330 кВ), Південне, Дніпропетровська, Запорізька, Східна (усі на 110 кВ) та деякі інші.

4. МУ-4, Київ.

Електростанції: ТЕЦ №3, ТЕЦ №4, ТЕЦ №5, ТЕЦ №6.

Підстанції (330 кВ) — Житомирська, Південна, Північна.

Підстанції (110 кВ) — понад десять об'єктів. 8-мікілометрова підземна кабельна лінія (110 кВ) від підстанції Деснянська до підстанції Горська.

5. МУ-5, м. Щастя.

Електростанції: Ворошиловградська (нині — Луганська) ДРЕС, Новочеркаська ДРЕС.

Підстанції (330 кВ): Новочеркаська, Північна, Сватове, Донбаська.

6. МУ-6, Львів.

Електростанції: Бурштинська ДРЕС, Добротвірська ДРЕС у Рівненській області.

Підстанція (750 кВ): Західна.

Підстанції (330 кВ): Івано-Франківська, Рівненська, Отрадна.

Підстанції (400 кВ): Мукачеве та інші підстанції Західної України.

7. МУ-7, Краснодар:

Усі енергетичні об'єкти Краснодарського краю.

Кримська АЕС біля с. Щелково (після Чорнобильської аварії ліквідована).

8. МУ-8, с. Костянтинівка.

Південноукраїнська АЕС, ВВР-1000. Два блоки.

Підстанція (750 кВ).

9. МУ-9, м. Ладжін.

Ладжінська ДРЕС.

10. МУ-10, м. Енергодар.

Запорізька ДРЕС.

Запорізька АЕС, ВВР-1000, шість блоків.

11. МУ-11, м. Волгодонськ.

Волгодонська АЕС, ВВР-1000, один блок.

12. МУ-12, м. Кузнецовськ (нині — Вараш).

Рівненська АЕС, ВВР-1000, два блоки.

13. МУ-13, м. Нетішин.

Хмельницька АЕС, ВВР-1000, два блоки.

14. МУ-14, м. Сімферополь.

Усі електростанції в місті Сімферополі та області.

Після розвалу СРСР трест «Електропівденмонтаж» розділився на дві частини: на корпорацію «Електропівденмонтаж» із генеральним директором Вадимом Івановичем Сенчею на чолі і СКП «Електропівденмонтаж» на чолі з директором Олександром Аксентійовичем Гелеткою. Останнє в 2005 році самоліквідувалося, і з'явилося нове електромонтажне підприємство на чолі з генеральним директором Олександром Володимировичем Ницетою в Харкові, яке працює й донині.

Працівники тресту

*Актив тресту «Електропівденмонтаж».
Знімок на честь 10-тиріччя утворення підприємства.
Нижній ряд, зліва направо:
Шейн, Кірюнін, Белевський та ин.*

«Електропівденмонтаж»

*Середній ряд, зліва направо:
Бірюков, Кричевський, Касаткін, Гольдін, Арбузов та ін.
Верхній ряд, зліва направо:
Аносов, Рижов, Легизо, Кравченко, Єршов та ін. 1955 р.*

*Зліва направо: Фельдман, Хомичев.
Крайній праворуч: Рижов. 1957 р.*

*Хомичев,
Рижов,
Гольдін.
1957 р.*

Нижній ряд, справа наліво: Хомичев, Рижов, Гольдін, Матвієнко (начальник відділу кадрів тресту), Сошенко.

Верхній ряд, справа наліво: Аносов, Легизов та ін. 1957 р.

*Нижній ряд, зліва направо:
Рибальченко, Асрединова, Ключев, Вайштейн, Гелетко,
Орлов, Лихвар, Скорик.*

*Верхній ряд, зліва направо, вибірково:
Мнацаканян, Комісаров, Болгарин, Сенча, Толстокорий,
Милорадов та ин. 1975 р.*

*Фото працівників тресту «Електропідведенмонтаж».
Сел. Комсомольське, Зміївська ГРЕС.*

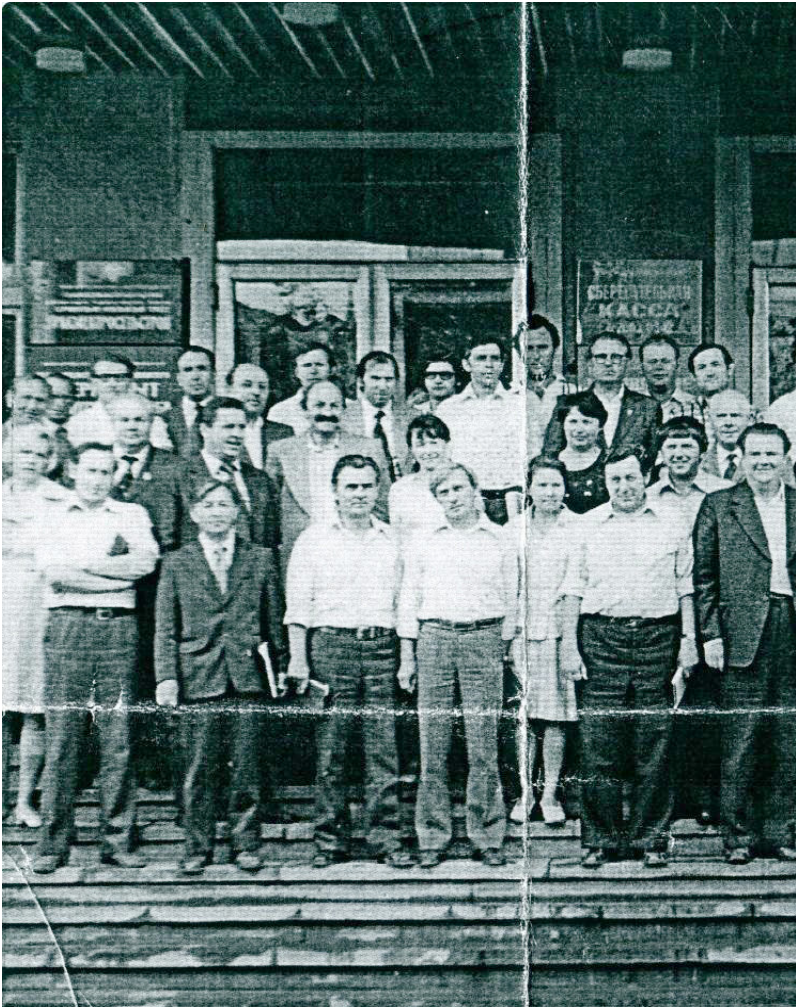
*Школа передового досвіду з малої механізації.
26 травня 1977 р.*

*Після наради в тресті «Електропівденмонтаж»
у селищі Энергодар на МУ-10.*

*Керівники монтажних управлінь тресту.
22 квітня 1980 р.*

*Після наради керівників управлінь
електромонтажних трестів.*

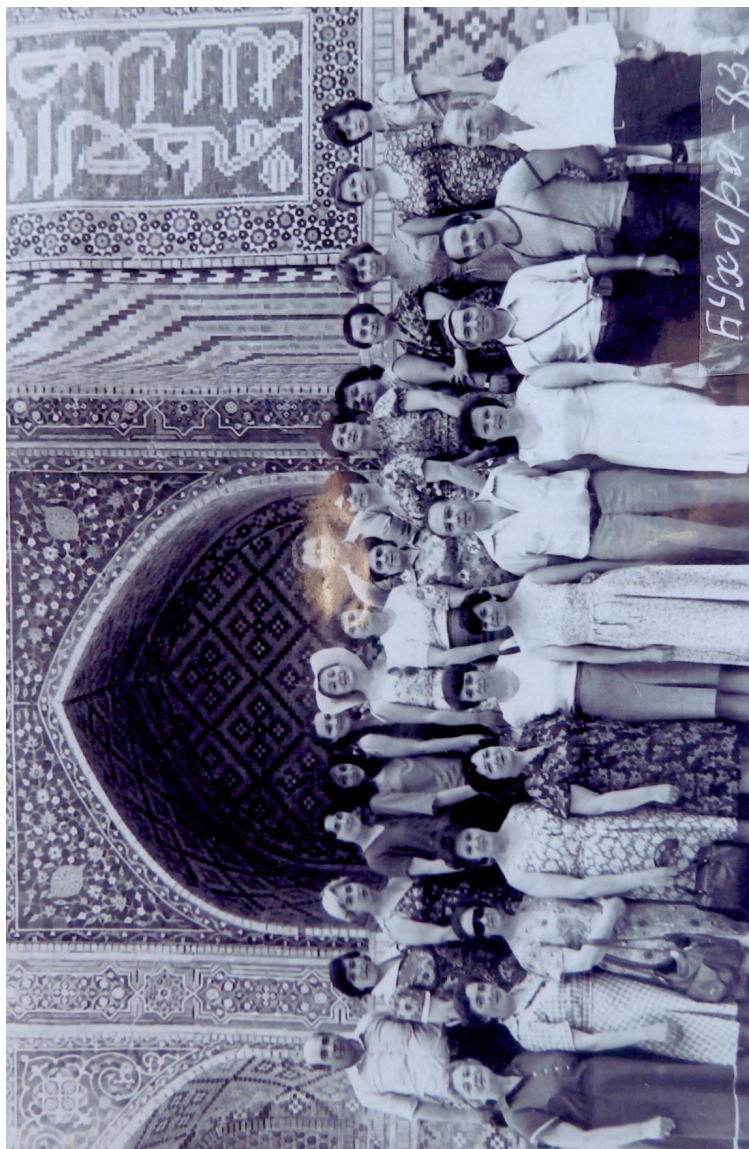
*Головелектромонтаж міненерго СРСР,
м. Свердловськ. 1985 р.*

Нарада в тресті «Електропівденмонтаж». Зліва направо: Сенча Вадим Іванович (гол. технолог), Самойленко Віктор Пилипович (нач. тех. відділу), Астанчиков Семен Федорович (нач. відділу постачання), Грачов Геннадій Михайлович (нач. МУ-3), Ключев Олександр Андрійович (нач. МУ-4), Ванштейн Володимир Юхимович (нач. МУ-6), Грицюк В'ячеслав Миколайович (нач. МУ-7). 1983 р.

Тутик Олександр Кіндратович, колишній начальник одного з відділів тресту "ЕПМ" (зліва), Манченко Михайло Григорович, колишній старший інженер лабораторії зварювання "ЕПМ", автор книжки. 2014 р.

Працівники тресту "ЕПМ" на екскурсії в Бухарі. 1983 р.

Лабораторія зварювання

*Працівники центральної лабораторії. Зліва направо:
Віталій Гарбуз (зварювальник), Максим Титаренко (інженер),
Дмитро Задніпровський (зварювальник), Олександр
Ситченко (зварювальник), Роман Шевченко (слюсар),*

тресту “Електропівденмонтаж”

*В'ячеслав Яковлев (інженер), Дмитро Колмогоров (слюсар),
Анатолій Болгарин (гол. спеціаліст), Микола Лаврик
(слюсар), Володимир Білокін (інструктор зварювальників),
Сергій Парашенко (нач. лабораторії). 2007 р.*

Працівники цеху лабораторії зварювання та МУ-1. Зліва направо: Михайло Харченко (зварювальник), Олександр Сова (дефектоскопіст), Анна Жарких (електромонтажниця), Андрій Козленко (інженер), Сергій Паращенко (начальник лабораторії), Сергій Томашевський (бригадир), Олександр Фурсов (слюсар), Іван Фенько (керівник цеху). 2017 р.

Біля лабораторії зварювання тресту «Електропідведенмонтаж». 2007 р.

Праця в налагоджувально-монтажному управлінні тресту «Електропівденмонтаж», на комсомольських будівництвах в Україні (1964 — 1990)

Ліпші роки мого життя були віддані роботі в тресті «Електропівденмонтаж», пов'язаній із відрядженнями 1964 — 1972 рр. Комсомольські будівництва — це жорстока романтика життя з багатьма труднощами: відірваність від родини, неповноцінне харчування, побутова невлаштованість, безсонні ночі під час пусків енергоблоків, переїзди й перельоти і таке інше.

Спецдільниця з налагодження електротехнічного обладнання і контрольно-вимірювальних приладів (КВП).

Очолював цю спецдільницю досвідчений інженер Леонід Якович Ходас. Головним інженером працював Азад Аспарович Багдасарян — грамотний інженер. Відділ кадрів очолював Іван Йосипович Кучеренко, фронтовий офіцер у відставці. Група електриків перебувала під керівництвом Семена Абрамовича Бородянського, група КВП — Бориса Омеляновича Зими, група трансформаторів — Гаррі Володимировича Брославського. Інспектором із кадрів була Генрієтта Іллівна Голянд (її всі називали Наталією). Спецдільницю створили в 1951 р., а в 1966 р. її перетворили в налагоджувально-монтажне управління тресту «Електропівденмонтаж».

Кілька слів про спеціальність “наладник”.

Ця професія не терпить помилок. Проектанти роблять помилки в проєкті, електромонтажники — під час електромонтажних робіт, буває неякісне

обладнання, трапляються помилки будівельників і ще є цілий ряд помилок як технічних, так і людських. Мета ж наладника — усунути всі помилки, щоб агрегати — прилад, електродвигун, засувка, трансформатор і т. ін. працювали нормально. Струм помилок не прощає. Наладник — остання ланка у всьому ланцюзі, і це дає йому право першому запускати агрегат і передавати його в експлуатацію з комплектом перевірених схем і протоколів.

Наладники КВП, які працювали з автором (1964 — 1972).

Благий Михайло,

Бурденко Олег Іванович і його дружина Катерина,

Гриднєв Анатолій,

Завгородько Віктор Григорович і його брат Анатолій,

Зайцева Катерина Петрівна,

Зима Лідія Омелянівна,

Карпеленя Володимир Миколайович,

Ковальов Микола,

Кокарев Олександр,

Конарев Олексій,

Лебідь Олексій Павлович,

Манченко Надія Миколаївна,

Мартиненко Микола,

Марчук Валентин Іванович,

Маціяка Микола,

Півненко Павло,

Плахута Володимир,

Романець Олексій,

Сердюк Василь,
Сусідка В'ячеслав,
Толстокорий Анатолій Кузьмович,
Філоненко Юрій,
Цяцька Василь,
Чумаченко Володимир Петрович,
Чумаченко Юрій,
Шабров Олександр,
Шпак Анатолій,
Симонов і інші наладники, які з'явилися пізніше.

Дані про роботу налагоджувально-монтажного управління надає генеральний директор НМУ акціонерного товариства «Електропівденмонтаж» Бойчук Василь Іванович.

*Бойчук
Василь
Іванович,
генеральний
директор
НМУ АТ
«Електро-
півден-
монтаж»*

“З тих давніх років до сьогоднішнього часу наше підприємство пройшло великий виробничий шлях. Ми виконували наладку, монтаж і вводили в експлуатацію мережеві підстанції 10 — 110 кВ, теплові станції з енергоблоками до 100 МВт. З початку 60-х на дільниці працює вже до пів тисячі осіб. 4 лютого 1966 року спецдільницю тресту «Електропівденмонтаж» реорганізували в налагоджувально-монтажне управління. Увели в експлуатацію теплові електростанції потужністю до 800 МВт. НМУ «Електропівденмонтаж» у 80-ті роки стало головним підприємством із налагодження та монтажу силових трансформаторів, комплексного випробування АСУ ТП енергоблоків АЕС із реакторами ВВЕР-1000. Тоді ж увели в експлуатацію енергоблоки на Рівненській, Південно-Українській, Запорізькій та Козлодуйській (у Болгарії) атомних станціях. Загальна потужність 12 атомних блоків склала 10880 тис. кВт. На підприємстві в ті роки працювало 2472 співробітники.”

Ось хто стояв біля витоків підприємства в налагоджувально-монтажному управлінні (із зазначенням року початку їх роботи):

1. Багдасарян Азад Каспарович, 1952.
2. Бакін Іван Макарович, 1952.
3. Бондар Любов Георгіївна, 1952.
4. Бородянський Ізраїль Абрамович, 1953.
5. Вулих Валентин Іванович, 1952.
6. Голянд Генрієтта Іллівна, 1955.
7. Гребенюків Олексій Григорович, 1955.

8. Гугель Арнольд Семенович, 1953.
9. Дашевський Давид Шлемович, 1953.
10. Євтушенко Василь Костянтинович, 1954.
11. Забелін Іван Сафронович, 1952.
12. Землянський Микола Павлович, 1954.
13. Іщенко Федір Захарович, 1954.
14. Кабаненко Віктор Васильович, 1954.
15. Камнев Михайло Павлович, 1953.
16. Ключников Іван Пантелійович, 1954.
17. Кобченко Володимир Федорович, 1956.
18. Корольков Євген Якович, 1956.
19. Костін Геннадій Олексійович, 1955.
20. Кудинський Василь Іванович, 1951.
21. Кудрявцева Валентина Олександрівна, 1951.
22. Кушнір Федір Федорович, 1956.
23. Липчук Микола Костянтинович, 1951.
24. Мнацаканян Сергій Олександрович, 1952.
25. Плахотниченко Олена Данилівна, 1951.
26. Поляков Микола Гаврилович, 1954.
27. Рабинович Аркадій Григорович, 1951.
28. Сняговська Клавдія Федорівна, 1952.
29. Солодовник Рівольд Ілліч, 1951.
30. Теренко Володимир Олександрович, 1954.
31. Трофимов Василь Іванович, 1951.
32. Ходас Леонід Якович, 1951.
33. Чуйко Михайло Іванович, 1954.

ТОВ “Електропівденмонтаж” працює в Харкові

Січень 2000 р. Отримано завдання прокласти під землею алюмінієвий кабель 0,4 кВ діаметром 150 мм довжиною 300 м від діючої підстанції біля студентської лікарні на вул. Дарвіна до нової будівлі Обласної податкової інспекції біля станції метра "Архітектора Бекетова". Виконавець — електромонтажна ділянка ЕПМ, директор Ницета Олександр Володимирович, я працював тут майстром. Бригада складалася з 11 електромонтажників.

Прокладка кабелю 0,4 кВ під землею. Необхідно викопати вручну траншею довжиною 300 м, шириною 0,6 м, глибиною 0,8 м. Техніка безпеки не дозволяє використовувати бульдозер під час риття траншеї. Територія прокладки кабелю — по дуже старій, “довоєнної” забудови місцевості, і невідомо, які там, під землею, комунікації (невраховані кабелі, труби, снаряди і т. ін.).

Термін виконання на все про все — півтора місяця. Середина зими, морози були мінус 10 — 15 °С. Земля повністю промерзла на глибину пів метра. Робота виконувалася вручну і була дуже трудозатратною. Природньо, одних електромонтажників мало для виконання робіт. Директор "ЕПМ" дає вказівку залучити до роботи місцевих мешканців і студентів. Умова — прокопати траншеї. Зарплату давали 25 грн за погонний метр одразу. Одна людина повинна була викопати траншею глибиною 0,8 м., шириною — 0,6 м. І пішло-поїхало! Ловлю студентів та інших хлопців, пропоную роботу. Справа пішла. Місцеві мешканці питають: «Що ви тут

робите, хто вам дозволив копати в наших дворах?» Я переконую, показую документи. Одна жінка підходить: «Заберіть мого телепня, нехай попрацює». Студенти теж пропонували своїм товаришам підзаробити, робота просувалася. Траншея за три тижні була викопана. У графік уклалися.

Епізод. Після новорічних свят до обласної податкової інспекції під'їхала велика вантажна фура з конфіскованою горілкою. Стоїть день, другий. А погода холодна, мороз. Електромонтажники трохи попрацювали — і відпочивають у каптерці. Мої працівники якимось чином (звичайно, не без грошей) увійшли в контакт із водієм фури і добули 5 пляшок горілки для «сугреву». Обід. Заходжу в каптерку і бачу: всі мої електромонтажники добряче "під мухою". На наступний день, після мого політроз'яснення, усі покаялися і приступили до роботи. Природньо, цей випадок від начальства я приховав.

Епізод. У лютому мороз не вщухає, але графік не зривається. Усе добре. Одного разу я помітив, що після обіду електромонтажники чаркувалися. Веду розслідування. Перед обідом підходжу до хлопців, а одного нема. Питаю, де ж Сашко. Відповідь: «Пішов за насінням». Добре. На наступний день простежив за Сашком. Перед обідом він пішов униз вулицею Пушкінською, підходить до бабки, яка торгує насінням. І замість насіння бере дві пляшки самогону і йде до хлопців. Питаю хлопця, що він купив. Відповідь: «Насіння». А у внутрішніх кишенях одягу я виявляю дві пляшки самогону. Операція «Насіння» закінчена. Знову всі покаялися і бригада продовжила роботу.

За півтора місяця в зимовий час наша бригада електромонтажників (і не тільки) виконала непросту роботу: викопали траншею. Дно траншеї покрили піском, виклали червоною цеглою, поклали 300 метрів кабелю 0,4 кВ на площині. Зробили розділення з обох боків, підключили до збірки й засипали траншею. Оформили документи, подали напругу 0,4 кВ, і об'єкт здали в експлуатацію.

Подібні роботи: мої електромонтажники прокладали кабель 0,4 кВ за "Мегабанком" на вулиці Петровського, а також виконували роботи в березні 2000 р. по підводі кабелю до висотного 14-поверховому будинку на Холодній Горі, біля метра, і т. ин.

Електромонтажне управління (МУ-1, директор Б. А. Мазур) вели електромонтажні роботи на Шебелинській нафтобазі по введенню турбіни 25 МВт і двох котелень (вересень — грудень 2005 року). Працювали тяжко: зима, холод. Мешкали в селищі Комсомольському на Зміївській ДРЕС.

2006 року (лютий — квітень) вели електромонтажні роботи в Маріуполі, на заводі "Азовсталь", від Донецького електромонтажного управління "ЕПМ". На цьому об'єкті було важко. Працювали два місяці без вихідних до пуску другої мартенівської печі. І якщо Шебелинка оплачувала нам небагато, то на "Азовсталі" заплатили добре. Ось коротко про електромонтажні роботи співробітників "ЕПМ" 2000 — 2006 рр.

На дні народження. Зліва направо: Добровольський Сергій Іванович, Ницета Олександр Володимирович (директор), Богданов Олексій Єгорович (гол. інженер), Матвієнко Олександр Іванович. 2016 р.

На Рівненській АЕС. Верхній ряд, зліва направо: Маленький Андрій, Бурда Олександр, Тимченко Михайло. Нижній ряд, зліва направо: Худко Дмитро, Маковієв Віталій, Деркач Ігор, Лобик Сергій. 2018 р.

Колектив ТОВ «Електропривіденмонтаж». 2018 р.

*Ювілей гендиректора ТОВ «Електропіденмонтаж»
Нищети Олександра Володимировича. 3 травня 2018 р.*

*Колектив працівників ТОВ «Електропідприємств»
біля входу до підприємства в день зустрічі нового 2019 року.*

*Працівники ТОВ «Електропівденмонтаж», зліва направо:
Гулієв Вадим, Карташова Наталія, Бурда Олександр, Корінева Ірина,
Лобик Сергій, Малахова Ольга, Тимошенко Микола, Чадаєва Валентина, Деркач Ігор. 2019 р.*

МУ-1. Зліва направо: Клавдія Товстова, Іван Верба, Олексій Білоконь, Валентина Мороз, Ірина Коваленко, Михайло Валковський, Гудзенко, Станіслав Рудь, Олександр Шевченко, Лідія Ковбасенко, Валерій Камша, Ольга Буданова, Григорій Шульга

МУ-1. Зліва направо: Штепа Анатолій Павлович, Мороз Борис Олексійович (начальнику МУ-1), Ковбасенко Лідія Василівна, Ніна Андріївна (секретар МУ-1)

*МУ-1. Зліва направо: Ковбасенко Лідія Василівна,
Товстова Клавдія Сергіївна,
Серватовська Валентина Володимирівна*

*МУ-1. Зліва направо: Лідія Ковбасенко,
Олексій Білоконь, Валентина Мороз, Гудзенко*

Олександр Шевченко і колектив МУ-1

МУ-1. Зліва направо: Володимир Стороженко, Валерій Камша, Ніна Андріївна, Борис Мазур

*Електромонтажники МУ-1 приймають
поздоровлення з днем 8-го березня*

*Весна на території налагоджувально-монтажного управління.
На світлинці: працівники МУ-1 головний бухгалтер Лідія
Василівна та секретар МУ-1 Ніна Василівна*

*Обладнання Дністровської
гідроакумулюючої електростанції (ГАЕС). 2014 р.*

Загальна характеристика комсомольських будов (1960 — 1990)

На більшості комсомольських будов СРСР виявлялися люди-невдахи в сімейному житті, без житла, з маленькою заробітної платою — це один контингент. Інший — молоді енергійні хлопці та дівчата — романтики по натурі, полишали насиджені місця, щоб перевірити себе на стійкість характеру. Третій контингент — це викинуті за борт життя, колишні зеки — і чоловіки і жінки. Їх на будівництвах забезпечували гуртожитком. Молодь тут знайомилася і створювала сім'ї.

Зазвичай комсомольські будівництва починалися з вагончиків, де жили керівники і фахівці. Важка виснажлива праця, життєві незручності гартували характер будівельників. Вони ставали стійкими бійцями в боротьбі за своє існування. Найчастіше першими на великих комсомольських будівництвах СРСР з'являлися напіврозконвойовані ув'язнені, яким не треба було багато платити, їх переважно лише забезпечували харчуванням і ліжком. Ці люди не становили велику небезпеку для оточення, на їхні рахунки переводилися невеликі грошові суми, які ув'язнені отримували після закінчення терміну. У народі таких людей називали «хіміками».

Відповідав за будівництво генеральний підрядник, якому видавалися гроші й обладнання. Після створення нульового циклу з'являлися командировані: монтажники-висотники, металомонтажники, електромонтажники, наладники-пускатчі. Після цього замовник приймав об'єкт в експлуатацію.

У пікові моменти на будовах було багато людей — близько 3 — 5 тисяч. Житло жалюгідне: узимку холодно, сиро, а влітку — нестерпна спека. Харчувалися будівельники в їдальнях. Нагодувати таку кількість людей — завдання не з легких. Існувало три черги. У першій отримували комплексний обід за 80 копійок (перше, друге з м'ясом, салат, стакан сметани, здобна булочка, чай або кава), у другій — за 70 коп. (менше на пів склянки сметани і пиріжок), а в третій — за 50 коп. (перше, друге з м'ясом, салат, чай). Кожен вибирав згідно зі своєю кишенею. Якісно їжа теж була поганенькою. Ось так і харчувалися будівники комунізму.

Працювати доводилося, не рахуючись із часом: начальник наказав працювати 12 годин на добу — так і працювали. Праця оплачувалася недостатньо. Після роботи — відпочинок. Кожен відпочивав по-своєму. Зі спиртним було важкувато, але хто хотів випити, завжди знаходив.

Увечері молодь ходила на танці. Дуже часто тут жорстоко билися за дівчат і просто так. Ходити одному було небезпечно: могли ні за що ні про що, на рівному місці до крові віддухопелити, а то й убити. Міліції на таких будовах було багато, але їй клопотів вистачало.

На роботі на тебе теж звідусюди чигала небезпека. Адже на будівництві дуже багато людей, кожен виконує своє завдання. А люди бувають різні: один працює акуратно, відповідально, інший — розхлябаний, безвідповідальний. Тому в будь-який момент тобі на голову може впасти шматок металу, цегла, електрод. Ріжні випадки бували.

У 90-х роках бійки та “вправи з ножами” на будівництвах припинилися, адже туди стало приходити нове покоління людей, культурніших, відповідальніших.

Тепер людей, які створювали для країни грандіозні матеріальні цінності в таких важких умовах, не цінують, а навпаки, намагаються принизити, замовчують їхні звершення. Приклад: робочий стаж автора на 2014 р. становив 60 років. Але він і як людина зі статусом «діти війни» не має права отримати навіть жодної путівки, щоб полікуватися й відпочити. Держава посилається на заборонний наказ №187.

Наводжу короткий перелік моїх «романтичних» відряджень (1964 — 2006 рр.):

1. Теплові електростанції потужністю 50 — 300 МВт.
 - м. Дністровськ, Молдавська ДРЕС — блок 1;
 - м. Зеленодольськ, Криворізька ДРЕС-2 — блок 1;
 - сел. Комсомольське, Зміївська ДРЕС — блоки 5, 6, 7, 8, 9, 10;
 - м. Енергодар, Запорізька ДРЕС — блоки 1, 2, 3, 4;
 - м. Придніпровськ, Придніпровська ДРЕС — блоки 13, 14;
 - м. Черкаси, Черкаська ТЕС — блоки 1, 2;
 - м. Світлодарськ, Вуглегірська ДРЕС — блоки 1, 2, 3;
 - м. Ладижин, Ладижинська ДРЕС — блоки 1, 2, 3;
 - м. Київ, Київська ТЕЦ-5 — блок 1;
 - м. Ставрополь, Ставропольська ДРЕС — блок 1.
2. Підстанції потужністю 110 — 330 кВ.
 - м Костянтинівка, Костянтинівська підстанція — 154 кВ;
 - м Гірськ, Гірська підстанція — 110 кВ;
 - м. Кривий Ріг, Криворізька підстанція — 330 кВ;
 - м. Черкаси, Черкаська підстанція — 330 кВ.

3. Атомні електростанції типу РБМК-1000, ВВР-1000 МВт.
м. Курчатова, Курська АЕС — блок 1; РБМК-1000;
м. Кузнецовськ (нині Вараш) — Рівненська АЕС —
блоки 1, 2; ВВР-1000;
м. Костянтинівка — Південноукраїнська АЕС — блоки 1, 2;
ВВР-1000;
м. Нетішин — Хмельницька АЕС — блоки 1, 2;
м. Енергодар — Запорізька АЕС — блоки 1, 2, 3, 4; ВВР-1000

4. Інші енергетичні об'єкти.
сел. Андріївка — ТЕС “Шебелинка”;
м. Маріуполь — доменна піч №2 “Азовсталь”.

5. Енергетичні об'єкти інших країн світу.
Індія, м Хардвар — ТЕС потужністю 50 МВт — блок 1;
Куба, міста Сантьяго-де-Куба, Ольгин, Нуевітас —
підстанції на 220 кВ;
Ірак, м. Насирія — ТЕС «Насирія» (300 МВт) — блоки 1,
2, 3, 4;
Курдистан, м. Дакан — ГЕС «Дакан»;
Ємен, м. Аден — ТЕС потужністю 50 МВт — блоки 1, 2.

А тепер конкретно про наладників, з якими працював
автор — про їхнє життя і працю.

*Наладники, наладники, наладники.
Прекрасна ця професія моя!
Ми пів життя всі провели в відрядженні,
А пів життя згубили від вина.
Так чия ж це вина?*

*Наладник Юрій Смирнов,
1970 рік, Ладжинська ГРЕС*

Перше відрядження — у Молдавію на Кучурганську ДРЕС електромонтером-наладником третього розряду. 31 серпня 1964 р. я взяв квиток на одеський літак. Проводжала мене Надія, моя дівчина. Зі мною летів приятель із Любівки Михайло. Він мріяв учитися в морехідному училищі. Там уже вчилися наші спільні манченківські знайомі Василь і Михайло Черненки. В Одесі ми зустрілися. Хлопці щойно повернулися з практики на риболовецькому китобої «Слава» і заробили чимало грошей.

Приїхав я в Кучурган о п'ятій годині вечора і з вокзалу побачив трубу ДРЕС. Але до міста добиратися далеко, транспорту не було. Довелося розвантажити машину з кавунами, щоб шофер довів мене. Їхав із нами диспетчер-молдаванин. Дізнавшись, що я можу відремонтувати радіоприймач, запросив до себе. Я зробив під дахом хати примітивну антену, і приймач запрацював на всіх діяпазонах. Господар будинку був дуже задоволений, пригостив хорошою закускою і трилітровою банкою добірного білого вина. Уранці його дружина мене погодувала й налила літрову пляшку вина. Я дійшов до кар'єра, і водій КРАЗу підкинув мене на роботу.

Приїхавши на ДРЕС, я знайшов вагончик із написом «ЕПМ Харків». Мене зустрів виконроб Микола Землянський. Наладників було мало, кожна людина — на рахунку. До пуску ДРЕС залишалося близько місяця, і робота кипіла. Я познайомився з наладником Томасом Денисовичем Ільященком, людиною років тридцяти з поганим зором (помер у 1980 році від алкоголізму).

Почали працювати. Я сидів в електрозбиральній шафі з телефонною трубкою, а Томас ішов, і ми продзвонювали електроланцюги — дроти, на яких були бирки з написами. Не минуло й пів години, як Томас каже: «Мишко, піди в буфет біля виходу — купи пару пиріжків». Шукаючи буфет, я боявся заблукати серед величезної кількості труб великого і малого діаметру. Томас узяв пиріжки й миттю їх проковтнув. Захотів іще. Він ум'яв іще п'ять пиріжків. Я дуже здивувався. Томас пояснив, що два дні нічого не їв — немає грошей. Я пообіцяв допомогти.

Так ми з ним пропрацювали до трьох годин ранку. Ніч я переночував в одній кімнаті з Томасом, а вранці оселився в гуртожитку. Зі мною жив наладник Віктор — харківський студент. І відразу ж почалося моє життя “по-молдавському”. Уранці Томас просить мене купити дві пляшки вина по 0,7 л. Обидві спорожнив, вважаю, сам Томас — адже йшли на роботу, і я не міг пити. Увечері повертаємося в дністровський гуртожиток пішки, це один кілометр. Осінь, обабіч дороги росте виноград із великим гронами. Їж — не хочу. Підходимо до селища, а там базарчик — приватники продають на розлив домашнє вино різного кольору і смаку. Дають стакан на пробу, ціна пивного кухля — 30 копійок.

Пройшовши через базар, Томас Денисович спі'янів. Можна, отже, й не купувати — тільки пробувати. У гуртожитку Томас запросив мене повечеряти з харківськими наладниками. Заходжу і бачу: серед кімнати стоїть стіл, а на ньому безліч пляшок — із вином і порожніх. За столом сидять четверо, один каже: піди в магазин, купи пару пляшок вина. Черговий по кімнаті Анатолій посмажив картоплю, нарізав помідорів — вечеря на столі. Так ми познайомилися.

Мій сусід по кімнаті так напився, що себе вже не контролював. Я роздягнувся, лежу, відпочиваю. Віктор підходить до мене, дістає ніж, очі скляні. Приміряє гостре лезо до моїх грудей. Беру його за кисть і спокійно кажу: “Кинь так жартувати”. Він сховав ніж і ліг спати.

Я ж цілу ніч не міг заснути — був напготові. Уранці питаю, чи пам'ятає він, що вчора трапилось. Він не пам'ятав нічого!

Я помітив ось що. Увечері хлопці, не тільки наші, харківські, а й інші будівельники Кучурганської ДРЕС, ходять на танці, розмовляють, начебто нормальні, а запитай їх на наступний ранок, що вони робили ввечері, — ніхто нічого не пам'ятає. Одного разу Томаса Денисовича наші хлопці знайшли вранці в бур'яні. Загубив там окуляри. Поїхав у Тирасполь в «Оптику». З'явився тільки через три дні.

Я працював з інженером Анатолієм Любичем. Він мені багато чого розповів про роботу, про те, як треба поводитися на будовах комунізму. Платили мені тоді близько 100 рублів на місяць (63 рублі ставки і за відрядження).

Друге відрядження — Криворізька ДРЕС-2 в селищі Зеленодольськ, за 70 кілометрів від Кривого Рогу. Знову з Томасом Денисовичем. Тут працювати було украй важко. Будівництво починали із земляних робіт ув'язнені. Потім їх змінювали «хіміки», будівельники під спецнаглядом. Сюди потрапили і ми, наладники. Нас називали «пускачами» — це найграмотніші фахівці. Наладник зобов'язаний усунути всі помилки і недоробки проєктантів, будівельників, електромонтажників обладнання та інших. Це була дуже цікава і водночас дуже відповідальна робота. Тому ставилися до нас із великою повагою. Доводилося консультувати й інші будівельні організації.

Одного разу Томас Денисович каже мені: «Мишко, хочеш побачити диво ХХ століття?» На 6-ту годину 45 хв. ранку підійшли до будівельної їдальні. Щойно відчинили двері, як увесь натовп голодних кинувся до роздаткового столу з їжею. У кого було 20 — 30 копійок — ті гордо стояли в черзі й брали перше та друге. А люди без грошей стояли поруч за бортиком. Ті, що в черзі, передавали їм те, що на прилавку — холодні закуски, чай, каву, і ті з жадібністю миттєво все з'їдали. Працівники їдальні нічого не могли вдіяти. Ті, хто стояв у черзі, теж не промах: хапають котлети, відбивні, загрибають їх у гарнір, щоб не було видно, і платять 10 копійок тільки за гарнір.

Так діяли в скрутних життєвих ситуаціях наші молоді будівники комунізму.

25 жовтня 1964 року, якраз у неділю, — мій день народження. Ми з Томасом Денисовичем поїхали в місто Апостолове — це за 15 км від Зеленодольська — пообідати в їдальні. У Зеленодольську спиртного не було,

але багато робітників до вечора ходили п'яні. Кожна фірма (будівельники, монтажники, тепломонтажники) їздила в місто і закуповувала спиртне ящиками.

Зайшли з Томасом у їдальню, стали в чергу. Іще не встигли купити пиво і їжу, як довкола почали літати стільці. Через п'ять хвилин заходять три міліціонери. Але не так-то просто вгамувати п'яний розлючений натовп. Прибуло ще близько десяти міліціонерів, бійку зупинили. Усіх "розбійників" із ДРЕС-2 вивели під конвоєм на вулицю і відправили до відділку міліції. Там бійка спалахнула з іще більшою люттю — уже навкулачки. Міліції довелося розмістити своїх співробітників у камерах із бешкетниками. Почали виявляти винуватців. Усі мовчать, як партизани.

Дійшла черга до мене з Томасом. Він попереджає: «Михайле, нічого не говори. Не знаю, не бачив — і все. Адже нам іще працювати на будівництві — вони нас повбивають».

Мені з Томасом "за гру в мовчанку" вліпили десять діб. Я попросив суддю розмістити нас в окремій камері, адже ми радянські інженери-наладники, а довкола нас Бог знає хто. Суддя, як не дивно, задовольнив наше прохання.

Міліція відвезла нас до КПЗ в місті Жовті Води Криворізької області. Усім місцевим рідні й близькі приносили передачі. А ми з Томасом страшенно голодували. Мій приятель почав розважати ув'язнених анекдотами, яких він знав неймовірну кількість. Місцеві просили ще і ще. Томаса Денисовича і мене за анекдоти годували. Перед сном, коли нас виводили на подвір'я оговтатися, місцеві ділилися з нами продуктами. Так ми протрималися п'ять днів. Уранці шостого дня нас забрала завідувачка магазином наводити порядок у дворі.

Ми працювали без конвою. Бачимо, хлопець купив чотири буханки хліба, Томас до нього: «Товаришу, дай одну буханку, ми дуже голодні ув'язнені». Той, бачачи, які ми зарослі, брудні, зглянувся. Ми відразу ж із жадібністю буханку з'їли.

Завідувачка магазином, побачивши таку картину, покликала нас у підсобку. А там ковбаса, хліб, печиво і багато всього їстівного. Завідувачка просить прибрати і тут. Томас відповідає: не можемо, бо заgrimимо ще на десять діб. Завідувачка зрозуміла жарт і запросила до свого кабінету. Вона принесла кілограм ковбаси, хліб, консерви. Розпитала, хто ми і звідки. Повідали нашу історію. Жінка вирішила забирати нас у магазин до закінчення арешту. В останній день вона подякувала нам за роботу і дала по 10 крб.

Ми вийшли на трасу і стали ловити попутку на Апостолове. Один шофер погодився підвезти в кузові. Щоб не платити, ми на одному зі світлофорів, коли машина зупинилася, зістрибнули. Знайшли відділення міліції, де нас садили в КПЗ. Нам видали наші речі, повернули мій приймач «Сокіл», гроші і відвезли міліцейською машиною в Зеленодольськ. Про нашу пригоду доповіли виконробу Миколі Гавриловичу Полякову. Той сказав, що наше відрядження закінчилося, і порадив у Харкові все пояснити керівництву. 6 листопада ми вирушили додому. 7 і 8 листопада відсвяткували Жовтневу революцію, а 9 листопада я доповідав начальству. Нас посварили, закликали надалі бути обережними. Ми покаялися й пообіцяли бути передбачливими.

Третє відрядження. Зміївська ДРЕС. Начальник цеху Семен Абрамович Бородянський пояснив: «Манченко, у Вас радіотехнічна освіта, і ми направляємо вас на тримісячні курси з КВП. Займатиметеся контрольно-вимірвальними приладами на пускових об'єктах України». Я зрадів, що зможу побути вдома, адже Зміївська ДРЕС недалеко від Харкова. У селищі Комсомольському оселився в готелі, де познайомився з майбутнім чемпіоном СРСР із російських шашок Ципісом. Він працював у нас у групі з налагодження приладів. Вечорами після роботи Ципіс учив мене грати в шашки.

Шашки — відповідальна спортивна гра. Ципіс говорив: якщо в шахах помилився, то ще можеш виправити ситуацію, а в шашках помилку вже не виправиш — просто програєш. Я з Ципісом прожив у готелі близько місяця, і він мене здорово навчив грі.

Я їздив до мами, а ввечері на мотоциклі мчав у Буди до Надії. Одного разу запросив її до себе. Ми провели першу нашу ніч. Це було романтично і пристрасно. Надія мені дуже подобалася, і 4 вересня 1965 року я зробив їй пропозицію (на той час я був уже вільний — розірвав шлюб із Валентиною в березні). Ми, нікого не питаючи, навіть поради наших матерів, зареєстрували шлюб у селищній раді Комсомольська.

На нашій спецдільниці співробітникам давали квартири. На Зміївській ДРЕС будувалося багато житла. Трест “ЕПМ” побудував там три п'ятиповерхові будинки. На жовтневі свята мені в будинку 94 на вулиці Піонерській виділили однокімнатну ізольовану квартиру №46. Так я став розсудливим, маючи своє житло і молоду дружину. У кінці листопада купив меблі: диван-ліжко, шифон'єр,

сервант, стіл і чотири стільці. Обставили квартиру і стали жити. У відрядження я не їздив, весь час жив подомашньому.

Четверте відрядження. Літо 1966 року, Черкаси — одне з найкращих міст України. Кременчуцьке море робить місцевий клімат м'яким, свіжим, із багатою рослинністю. Улітку тут багато відпочивальників. Люди добрі, привітні. На базарах продукти дешевші, ніж у магазинах. Яблука в магазині коштували 15 — 20 копійок за кілограм, а на базарі — карбованець велике відро. Дніпровської риби на ринку — очі розбігалися! Теж дешевша, ніж у магазині.

Саме місто складалося з приватних будинків, збудованих рівними рядами. Ходили тільки тролейбуси й автобуси. Біля заводу штучного волокна (ЗШВ) і ТЕЦ був величезний фруктовий сад, у якому росли яблуні, груші, сливи.

Керівником із налагодження на ТЕЦ був Валентин Іванович Марчук, безпартійний, з нашого підрозділу. Із ним працювали й інші харківські наладники. Нас, приїжджих, селили прямо в будівлі управління на другому поверсі у великій кімнаті з приладами, які ми готували до роботи. Керівництво ТЕЦ ніяк не могло надати нам гуртожиток, посилаючись на дуже скрутне становище з житлом. І ми, освічені, грамотні радянські фахівці все розуміємо й живемо табуном разом із дівчатами й приладами вже три дні.

Одного вечора в сусідньому з нашою кімнатою актовому залі проходили партзбори. Хтось із наладників запропонував: «Давайте всі разом заспіваємо пісню “Будь проклята, Колима...”» Натхнені цією ідеєю, почали

співати. Хвилини через п'ять відчиняються двері й заходять секретар парткому і голова профкому, запитують, що ми тут робимо. Відповідаємо: живемо, відпочиваємо після роботи.

Наступного дня вранці до нас прийшли директор, секретар парткому і секретар профспілки. Директор підійшов до мого столу, де я розклав електронні схеми із захисту блоку №1. Цікавиться роботою. Кажу: роблю аналіз принципів схем. Директор дякує мені за роботу і підходить до іншого наладника — Миколи Чавичело, який займався налагодженням електроприводу блоку, запитує, чим він зайнятий. Микола жене його геть: «Хто ти такий? Заважаєш працювати!» Директор почервонів від несподіванки. Він був колись начальником колонії ув'язнених і, природньо, не терпів заперечень. А тут! До Миколи підходить парторг: «Як ти розмовляєш? Це директор». Микола матюкається: «Хрін ціна такому директору! Нас запросили пустити йому ТЕС, і ось уже тиждень ми всі, наладники, змушені спати на підлозі в цій кімнаті з обладнанням! Гріш йому ціна!»

«Хто з вас член партії?» — запитує директор. Усі безпартійні. «Хто старший?» Підвівся Валентин Іванович Марчук: «Я виконроб!» Марчук і парторг зайшли в кабінет директора, і незабаром за нами прийшов автобус, і нас, десять чоловік, розселили в місті. Я, Льоня Марченко, Інгіль і Віктор потрапили на кинутий кораблик, «дебаркас», на Дніпрі. Там каюти, ліжка двоярусні, вузькі, з солом'яною подушкою і брудним матрацом. Ми ввечері, ясна річ, взяли пляшку, закуски і добре повечеряли в екзотичному місці. Уночі, щоправда, спали дуже погано: каюта брудна, уся в павутині, дихати нічим, ліжка дуже незручні. Тут цілих десять років ніхто не жив.

Уранці встали, умилися прямо в Дніпрі, чекаємо автобус. Він приїхав тільки о другій годині дня — забули про нас. Решта шість чоловік, зокрема дві жінки, були поселені за тридцять кілометрів від Черкас — у піонерському таборі «Сокирне» на березі Дніпра. Усі наладники до 15.00 зібралися на заводі. А робочий день закінчується.

Ми, “дебаркадерці”, коменданту заводу сказали, що теж житимемо в піонертаборі. Він погодився. О шостій годині вечора нас ізнову посадили в заводський автобус і відвезли в табір. Наступного дня чи то нас знову забули забрати на роботу, чи то не було транспорту, але ми цілий день загоряли на березі Дніпра. Як здорово влаштував нас директор!

На другий день о восьмій годині ранку за нами прийшов автобус. Приїхали на завод на десяту годину, а через дві години — обід. О 17.00 — закінчення робочого дня, і знову нас треба везти за тридцять кілометрів у піонертабір. Продуктивність дорівнює нулю. Директора не влаштовувала така наша робота. Але ми ж не винні, що керівництво не думає про житло для співробітників.

У середині тижня директор викликає всю групу наладників до себе: «Товариші, ви погано працюєте, а скоро пуск ТЕЦ. Що робити?» Ми говоримо: «Із житлом зовсім погано. Багато часу втрачаємо на переїзди, працювати ніколи». Директор запропонував поселити дівчат у готель, але що робити з рештою — не знає. Тоді заговорив наш герой Микола Чавичело: «Гріш ціна вам як директору. Завод запросив нас за 500 кілометрів на пуско-наладницькі роботи. Нехай нам закриють відрядження, і ми поїдемо додому».

Директор розумів нашу правоту, але відправити додому не мав права. Микола знову пропонує: «Звільніть свій кабінет, в якому спокійно розміститься десять ліжок». Директор, як не дивно, не розлютився, подумав і каже: «Мій заступник із господарської частини Кутовий пішов у відпустку, поселимо вас у його кабінеті».

І пішло — поїхало! Кабінет на другому поверсі будівлі, на першому — заводська їдальня. Привезли ліжка, і о 17.00 ми вселилися. Комфортно, мали навіть телефон із міжміським зв'язком. Увечері добре повечеряли в їдальні, а потім телефонували родичам і знайомим по всій Україні.

О 7.30 ранку ми були вже в їдальні. Дівчата, що працюють там, дізнавшись, що ми їхні сусіди, підсмажили картопельки. Наше життя різко змінилося на краще. У суботу отримали перекази — зарплату з рідної фірми. Уранці поспали до десяти годин і пішли обідати в ресторан «Чайка». Сиділи до чотирьох годин. Дивлюся — товариші втрачають самовладання. Я ще тримаюся. Льоня Романець, здоровий хлопець, теж тримається. Ми з ним знайшли два таксі, приїхали до заводської прохідної, а охоронці, чоловік і жінка, не пускають. Таксисти з Льонею тим часом виклали наших шістьох хлопців рядком на траву навпроти прохідної.

Пояснюю охороні, що ми живемо в кабінеті заступника директора товариша Кутового. Охоронець піднімає телефонну трубку, мабуть, зібрався дзвонити в міліцію. Ми з Льонею теж хапаємо трубку. Я попереджаю: якщо міліція посадить нас на десять діб, ми зірвемо пуск першого блоку ТЕС.

Охоронці здалися. О сьомій годині вечора хлопці, відіспавшись на травичці, прийшли до тями, вибачилися перед охороною і рушили до кабінету. Уранці нас викликає директор: «Як ви могли порушити режим і застосувати силу до охоронців?» Хоробрий Микола Чавичело різко заперечує: «У вас, товаришу директор, голова чи жопа? Ми у відрядженні — теж люди. Маємо право на відпочинок? Нас не пускали, тому і вели себе так». Директору не було чим крити, він викликав коменданта заводу і наказав переселити нас у трикімнатну квартиру біля м'ясокомбінату. Ось так після місячної боротьби за свої права ми отримали нормальне житло.

На заводі ми пропрацювали до лютого 1967 року. Вдало запустили перший блок ТЕС заводу. Позаяк я вів один зі складних вузлів управління і захисту блоку, мені начальник цеху і директор запропонували залишитися в Черкасах і працювати цеховим майстром. Отримати тоді в майже курортному місті двокімнатну квартиру було великою удачею. Я з'їздив додому — на жаль, на 50-річчя мами 8 січня 1967 року в зв'язку з пуском ТЕС я не встиг. Надія завагітніла і скоро повинна була народжувати. Усе зваживши, я відмовився від пропозиції жити в Черкасах, адже на Харківщині були всі мої родичі, а також 8 квітня того року народився син Олексій.

У кінці травня 1967 на Зміївську ДРЕС приїхала інспекторка відділу кадрів Наталія Іллівна Голянд, яка підбирала фахівців для роботи за кордоном, зокрема, в Єгипті на Асуанській греблі. Потрібні були чотири майстри з налагодження електрообладнання. Трьох Наталія Іллівна відбрала — Олега Бурденка, Борю Шейна і Ігоря Ольшанського. А четвертої гідної кандидатури

не було. Після роботи я поїхав у Манченки побачити маму. Зі мною їхала і Наталія Іллівна, розпитувала, як справи, як робота. Пропонує: «Михайле, давай оформимо тебе в закордонне відрядження майстром. Стаж роботи є, освіта технічна — якраз те, що треба». Я засумнівався, адже з точки зору КПРС схожий на морально розкладеного типа, другий раз одружений, наприклад. Наталія Іллівна заперечила: «У вас тепер є сім'я, і взагалі все нормально. Ви згодні чи ні?» Відповів, що згоден.

Через пару тижнів я приїхав переоформити відрядження. Начальник відділу кадрів Іван Йосипович Кучеренко до мене: «Манченко, виручай. Ніяк не можемо знайти четвертого фахівця в Єгипет. Давай спробуємо оформити тебе. Перевіримо, чи можна направляти у відрядження за кордон аліментників?»

Дали купу паперів для заповнення. Нарешті йдемо до Дзержинського райкому партії з парторгом Валентином Сергійовичем Биковським. У кабінеті сидить чи недесятеро людей, усі сиві серйозні товариші, і парторг представляє мене, зачитує характеристику. Це було 7 червня 1967 року, і вже тиждень пройшов, як Ізраїль напав на Єгипет.

Питання: «Чому ви розлучилися з першою дружиною і залишили дитину без батька?» Відповідаю: «Мое життя пов'язане з постійними відрядженнями на пускові об'єкти. Одного разу я повернувся з відрядження додому, а дружини з дитиною нема, пішла до своєї мами. Нині я маю іншу сім'ю, сина, а дочці від першого шлюбу плачу аліменти». Іще запитують: «Ви не боїтеся їхати до Єгипту, адже там війна?» Я відповів, що небезпека, звичайно, є, але війна там швидко закінчиться. Крім того, я служив в армії, володію автоматом, радист першого класу.

Секретар райкому каже: «А чому ви вважаєте, що війна скоро закінчиться?» Я відповів, що Суецький канал потрібен усьому світу, війна ж заважає всім. Усі знов усміхнулися, і секретар райкому підписав характеристику-рекомендацію. Я зрадив, що побачу, як живуть люди в інших країнах.

П'яте відрядження. Перш ніж перейти до закордонних поїздок, розповім іще про одне дещо кумедне відрядження на підстанцію біля села Гупалівка Царичанського району Дніпропетровської області. Замовник — Дніпродзержинська дирекція каналу “Дніпро — Донбас”.

Листопад 1971 року. Село Гупалівка розташоване на стику трьох областей: Дніпропетровської, Полтавської та Харківської. Поле. Дерев'яний вагончик на п'ять чоловік. Поруч вагон-їдальня для будівельників і робітників колгоспу. Ми, наладники, приїхали з Харкова на машині «Електрична лабораторія». Пізня осінь. Уся польова живність шукає собі місце на зимівлю. Лежиш на ліжку, а миші безбоязно сновигають у кімнаті. Уночі вони примудряються залізити під ковдру, полазити по обличчю. Але людина до всього звикає. Напередодні 7 грудня — «дня брежневської конституції» — ми вирішили їхати до своїх дружин і дітей. Коли від'їжджали додому, налили в блюдце отрути, щоб отравити мишей. Повернувшись, відкрили будиночок і вжахнулися: на нас війнуло страшним, їдким запахом дохлої мишви. Жити тут стало неможливо. Наш виконроб Володимир Олексійович Гусев дає вказівку оселитися у селян. Я і Петро Дмитрович Смецков жили у тітки Галі. Відразу розподілилися з обов'язками для обслуговування села. Смецков ремонтував швейні та пральні машини, холодильники.

Я ремонтував телевізори, радіоприймачі. Студент і Анатолій Куцевалов зайнялися підсобними роботами: зрубати дерево, нарубати дров для селян і т. ин.

Чоловіків та молоді в селі практично не було. Одні жінки і діти. Удень ми харчувалися в їдальні, увечері — як виїде. За нашу працю селяни платили натурою: продуктами, самогоном у достатку. Наша тітка Галя виявилася доброю жінкою. Іноді готувала вечерю. Чай робила з гілок вишні і смородини — дуже приємний виходив напій. Молоко ми у неї купували за символічною ціною. У селі Гупалівка одна корова була на чотири сім'ї. Кожна сім'я три місяці на рік заготовляла корм для корови, а молоком постійно користувалися всі чотири сім'ї. Зручно і розумно.

Усі ми, молоді і здорові, любили добре поїсти і випити. У кінці грудня зібралися їхати додому і селяни мало не даром надавали нам гусей, курей, сала, сметани, сиру... Завантажили нас по повній. Зробили прощальний обід. Постало питання: «Хто сяде за кермо?» Шофер Анатолій Куцевалов сьорбнув зайвого. Я, Смецков і студент водити автомобіль не вмili. Залишався виконроб Гусев. Їдемо помаленьку — 20 км на годину — по дорозі. Я сиджу в кабiні з Володимиром Олексійовичем, контролюю його. Він теж неабияк випив, але фронтовий гарт не підводить, кермо тримає. Під'їжджаємо ввечері до Царичанки і бачимо на мосту трьох працівників ДАІ — капітана, сержанта і рядового. Нас зупинили. Міліція допомогла Гусеву вийти з машини, капітан сів за кермо.

Довезли нас до готелю. Оселилися. Міліціонери вирішили теж залишитися, заодно і з нами розібратися. О 4-й годині ранку виконроб протверезів, запитує у мене: «Де ми? Де машина? Де мої фронтові права?»

Потім стиснув свою хмільну голову: “Дуже не хочеться втрачати фронтові права”.

Ми дізналися, що працівники ДАІ цілий вечір пили. Я подумав: це добре! Їм треба похмелитися, а тут ми, хулігани з Харкова. Удвох із Володимиром Олексійовичем пішли в номер капітана ДАІ. Той, побачивши нас, суворо насупив брови: «Ну, ви, харків'яни, даєте... Як можна їздити на автомобілі в такому вигляді?» Гусев просить: «Поверніть фронтові права. Я з ними всю війну пройшов, а тут...» Капітан усміхнувся: «Нас шестеро. Несіть кожному по пляшці коньяку і їдьте». Ми тут же зібрали гроші, віддали капітанові, а він Володимиру Олексійовичу — права. Радість безмірна! Начальству в Дніпродзержинську доповіли, що при такому морозі працювати на підстанції неможливо, і з чистою совістю вирушили до Харкова зустрічати Новий рік.

Шановний читачу, хочу попросити вибачення, що у мене багато епізодів із негативною енергетикою: п'янки, бійки і т. ін. Думаю, всі знають, що фахівці-наладники багато в чому були порядними, грамотними людьми, блискуче робили свою справу, запускали енергетичні об'єкти. Негативні ж епізоди в житті свідчать про їхню близькість до народу, про непрості умови роботи в ті далекі роки на комсомольських будівництвах.

Робота на Ладиженській ДРЕС (1970 — 1971)

Із липня 1967 і по серпень 1970 року я працював на Зміївській ДРЕС. Запускали блоки №7, 8, 9 і №10. Я налагоджував автоматичну систему управління. Це була складна, копітка робота з температурними приладами, приладами з витрат усіх теплотехнічних вузлів і тиску.

Коли закінчились роботи на Змієвській ДРЕС, то мене запросили на нову комсомольську будову — на Ладиженську ДРЕС. Закінчилося моє щасливе сімейне життя. Я виховував сина самостійним хлопцем. Дозволяв йому самому повертатися додому з дитсадка, розташованому поруч із будинком. Спочатку я непомітно за ним стежив. Треба сказати, що Альошині самостійні рішення були логічними.

Бували, правда, випадки, коли сина приносили додому сусіди в одному черевіку, мокрого — вліз у велику калюжу. Однак у селищі енергетиків Комсомольському Олексій жодного разу не заблукав. Він осмислено переходив дорогу, де їздили машини. Із чотирьох років мій син виробляв самостійність, чому я дуже радів. Треба з раннього дитинства самому приймати рішення, тоді буде легше йти по життю. Коли Олексій бився з однолітками в дитячому садку і його ображали, я сина не захищав, як робили інші, а радів самому вирішувати проблеми.

Він це засвоїв і ніколи не скаржився. Минув час, і моєму синові це все стало в пригоді. Він легко сходився зі своїми однолітками.

Ладиженська ДРЕС розташована в красивому місці за 50 км від Вінниці. Народу нагнали сюди багато. Якщо нас, наладників, для запуску необхідно чоловік 20 — 25, то на цьому будівництві їх було близько вісімдесяти.

Ладиженська ДРЕС стала одним із найважчих українських будівництв. Із житлом — великі труднощі. Наладників поселили в п'ятиповерховому гуртожитку, де на перших трьох поверхах жили чоловіки, а на двох верхніх — жінки.

Харчування в їдальні погане. Годувати близько п'яти тисяч чоловік, звичайно, було важко, хоча працювали дві їдальні. Через великі черги обідали майже дві години.

Ми, шість наладників-інженерів, зайняли одну кімнату в гуртожитку. Тут зі мною жили Льоня Лебідь, Михайло Благий, Борис Симонов, Едуард Чечельницький і Віктор Чиркин. Домовилися, що один із нас раз на тиждень чергуватиме в кімнаті, тобто працюватиме до 17:00, а потім готуватиме вечерю для всіх. Працювали ми до 22:00, тож черговий рятував нас від голоду.

Я, як і завжди, налагоджував управління блоком. Схема називалася ВСУ (виборча система управління), і звідси здійснювалося керування всіма моторами, засувками, клапанами, шиберами, а на блоці таких приладів — близько двох тисяч! У мене була група: Валентина, Ольга, Олексій Марченко та троє студентів із Харківського політехнічного інституту.

Мене прозвали «старшиною». На будівництві я не голився п'ять місяців, бо пообіцяв синові завести бороду. Виглядала вона оригінально: пучки рудого, чорного, білого волосся — справжня «російська борода».

На будівництві я ходив у кирзових чоботях, куфайці, вушанці і з бородою. Заходив на базар купувати продукти для вечері, і мені завжди продавали товар дешевше, як бородатому. Коли не працював механізм на блочному щиті, то матюкалися: «Борода! Не працює засувка!»

Усі схеми механізмів я знав напам'ять, тож навіть без схем усував неполадки. Але працювати доводилося

мало не до повного виснаження, особливо перед пуском блоку.

Техніки безпеки дотримувалися, але в житті трапляється різне — то хтось на похмілля працює, то з необережності щось трапиться... Так що на будівництві, як на війні: над тобою висять багнети, і ти не знаєш, який впаде на твою голову, а який — на голову сусіда. І на кожному блоці ДРЕС запросто гинули люди.

Вечорами з гуртожитку неможливо було вийти на вулицю, навіть у коридор. Суцільні бійки, особливо через жінок. Бійки були такими, що навіть із Гайсина, районного центру, приїжджав цілий автобус міліціонерів, адже в великих бійках могли вбити кількох людей. Уявіть собі: йдеш уранці на роботу, а стіни гуртожитку замазані кров'ю, на землі — теж кров. Видовище не для слабких.

Одного разу в одну з наших кімнат увірвалися дебелі хлопці, вже добряче накачані спиртним, і почали вимагати горілки або грошей. Ми чинили опір, але їх було більше. Вирішили провчити розбійних металомонтажників. Наші практиканти, студенти ХПІ, повинні були їхати додому (практикантів було близько десяти чоловік). І в свій останній вечір вони побили хуліганів.

І що ж? Наступного дня бешкетники прийшли, вибачилися і запропонували дружити. Після цього більшість наших наладників купили червоні, в клітинку, байкові сорочки і ходили в них. Усі знали, що з нами битися небезпечно. Ось так доводилося захищатися на комсомольських будовах.

Два тижні до пуску. До мене підходить керівник Олексій Єфанов — я його навчав наладницькій справі на Луганській ДРЕС в 1969 році: «Мишко, виручай! Едуард Чечельницький зашивається з таблом мнемосхеми». А це — управлінське серце блоку.

Ми запрацювали з Едуардом по 20 годин на добу — і так протягом тижня! Приходиш у гуртожиток виснажений, візьмеш пляшку горілки, вип'єш — і хоч би трохи взяло! Ляжеш спати, а тобі сняться дроти, схеми, кнопки, реле. Бувало, що й дві доби працювали, не змикаючи очей. Але я, як завжди, з роботою впорався блискуче.

Нас, наладників, що жили в гуртожитку (ми його називали «гадючником»), перевели в упорядкованішу будівлю готелю. Я оселився в одній кімнаті зі своїм товаришем по наладці — Льоньком Марченком. Якось я привіз із дому закуску, самогон та ин. Ми сіли, випили, закусили, і Леонід кудись пішов. Опівночі чую в коридорі жіночий крик, а Льонько, червоний, скуйовджений, забігає в кімнату й зачиняється на ключ. Виявляється, він побив свою подругу, Рину Мойсеївну, завідувачку хімлабораторією на Ладиженській ДРЕС.

Леоніду було тоді за сорок, він жив удвох із дорослим сином, який теж працював наладником. Леонід зустрічався із серйозним наміром одружитися. Рина нагадувала жидівочку, але була поступливою, грамотною, цікавою в свої тридцять із хвостиком років. Леонід дружив із нею вже два місяці. Вирішив улаштувати останню перевірку — задати їй доброго прочухана в присутності

подруг. Якщо Рина поскаржиться начальству, то він її кине, а якщо ні — одружиться.

Рина не поскаржилася, а ось її подружки пішли до нашого виконроба Єфанова, щоб “садиста” прибрали з гуртожитку, інакше заявлять у міліцію. Прораб збирає наладників. Викликає Леоніда Марченка і починає виховувати. Той обвів поглядом збори, побачив, що зібралися колеги, молодші за нього, і скипів: «Що, мої діти обговорюватимуть моє особисте життя?!» Прораб відповів: «Так!» Леонід грюкнув дверима і пішов. Я розповів Єфанову, як усе було. Прораб зрозумів. Рина теж попросила подруг не втручатися в її особисте життя.

На цьому все закінчилося. А через два тижні наладники проводжали до Харкова Леоніда Марченка і Рину Мойсеївну на постійне місце проживання в селищі Комсомольському.

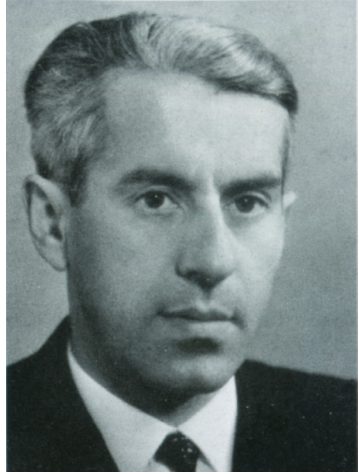
Так мій товариш успішно перевірів майбутню жінку — старим дідівським способом.

8 березня 1971 р. я приїхав додому. Мій 4-річний син Олексій, побачивши мене, добряче зарослого, усміхається: «Мамо, це тато. Він мені говорив, що приїде з бородою». Але дружина мене в ліжку не пустила: «Поголися, а потім приходь». Довелося спати на підлозі. На другий день узяв Олексія, пішов у фотосалон. Через тиждень сусіди мені кажуть, що мій портрет із бородою висить на стенді. Я купив пляшку горілки, пішов до фотографа, і він віддав фото з вітрини, що втілило мене в важкі часи комуністичного будівництва.

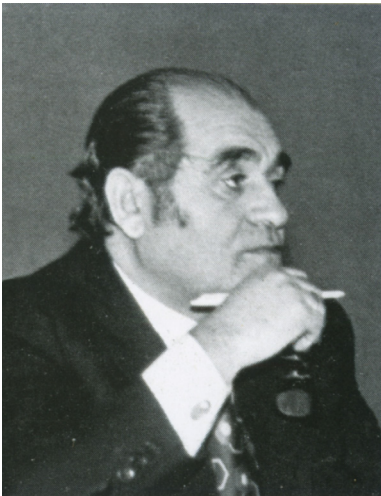
Керівники НМУ тресту

*Ходас Леонід Якович.
Керував у 1951—65 рр.*

*Багдасарян Азад Капарович.
Головний інженер у 1952—68 рр.*

*Мнацаканян Сергій Олександрович.
Керував у 1965—91 рр.*

*Трачук Анатолій Петрович.
Керував у 1991—93 рр.*

«Електропівденмонтаж»

Даниленко Анатолій Петрович. Керував у 1993—96 рр.

Толстокорій Анатолій Кузьмович. Керував у 1996—2001 рр.

Шалімов Едуард Іванович. Керував у 2001—04 рр.

Бойчук Василь Іванович. Керівник з 2004 р. по цей час

55 років НМУ тресту

«Електропівденмонтаж». 2000 р.

55 років НМУ тресту

«Електроі́вденмонтаж». 2000 р.

Наладники КВП тресту «Електропіденмонтаж».

Обід на честь закінчення робіт та пуску останнього 10-го енергоблоку Зміївської ДРЕС. 1970 р.

Головні спеціалісти НМУ тресту «Електропіденмонтаж». 1980 р.

У центрі прораб – Землянський Микола Павлович. 1982 р.

Наладники НМУ тресту "ЕПМ" 24 травня 1986 р.

Автор книги, Олег Бурденко з дружиною Катериною, Льоня Романець, Володимир Петрович із дружиною та Павло Півенко. Сел. Комсомольське, 1970 р.

Автор книжки висловлює величезну подяку Анатолію Кузьмовичу Толстокорому за надані фотографії.

*Електромонтажник-наладник Колесник Володимир Федорович.
Налагодження силового трансформатора*

Електромонтажник Володимир Шинкаренко за роботою

Підрозділ СКГБ тресту «Електропідвентмонтаж»

Працівники конструкторського бюро. 1982 р.

Заввідділом Шевченко, Ханюфєєв Олексій та інші працівники СКТБ трєсту "ЕПМ". 1989 р.

Керівники підрозділів СКГБ тресту "ЕПМ". 1990 р.

Працівники СКТБ на об'єкті

*Головні спеціалісти СКТБ: Бартев Анатолій Веніамінович,
Телятник Олександр Леонідович, Белобров Віктор Петрович.
2008 р.*

Будівництво нового мікрорайону в Покотилівці підрозділами тресту «Електромонтаж» (1960 — 2015)

Протягом багатьох років трест «Електропівденмонтаж» відігравав велику роль у будівництві житлових будинків, дитячих садків, школи, сімейного гуртожитку і благоустрою селища Покотилівка. У 1963 році тут почалося зведення житлового комплексу. Побудували 4 триповерхових цегляних будинки, 10 п'ятиповерхових і 2 дев'ятиповерхових будинки, котельню, гаражні кооперативи, магазини. У будинках жили і живуть і сьогодні працівники тресту «Електропівденмонтаж» і працівники різних його підрозділів (МУ-1, НМУ, СКТБ). Таким чином трест «Електропівденмонтаж» протягом 60-х років створив цілий житловий мікрорайон у селищі Покотилівка Харківської області.

Головні дійові особи — як будівники мікрорайону:

керівник тресту Андрій Петрович Рижов (1963 — 1975);
керівник тресту Геннадій Петрович Орлов (1975 — 1983);

керівник тресту Олександр Аксентійович Гелетка (1983 — 1994);

начальник налагоджувально-монтажного управління тресту Сергій Олександрович Мнацаканян (1965 — 1991);

головний інженер НМУ «ЕПМ» Анатолій Петрович Трачук (1963 — 1993);

прораб, начальник будівельної групи при НМУ «ЕПМ» Микола Іванович Спесивцев;

Україна

**ПОКОТИЛІВСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
ХАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ**

62458, смт Покотилівка, вул. Незалежності, 3
тел. 745-62-31, 745-62-12.

І Н Ф О Р М А Ц І Я

Покотилівська селищна рада надає перелік голів Покотилівської селищної ради за наявною в раді інформацією:

- Анатолій Миколайович ПАВЛЕНКО, 2011 – 2020 р.р.;
- Микола Феодосійович ШУБА, 2010 – 2011 р.р.;
- Григорій Михайлович ШТАНЬКО, 2006 – 2010 р.р.;
- В.о. Борис Петрович ГУЦЕВ, 2005 – 2006 р.р.;
- Петро Степанович БОНДАРЕНКО, 2002 – 2005 р.р.;
- Анатолій Михайлович ФУРСОВ, 1998 – 2002 р.р.;
- Іван Омелянович ШТУКАНЬ, 1971 – 1998 р.р.;
- Савелій Миколайович КУЗЬМЕНКО, 1968 – 1971 р.р.;
- Микола Кузьмич СЕРГЄЄВ, 1964 – 1968 р.р.;
- Василь Якович ПРИЙМАК;
- ПОЛЩУК;
- Іван ГАСВСЬКИЙ;
- РОЖНОВ, дані на 1946 рік.

3 повагою,
Селищний голова

Анатолій ПАВЛЕНКО

Селищні голови Покотилівки від 1946 р. до нинішнього часу

заступник начальника НМУ “ЕПМ” Віктор Андрійович Валковський (1966 — 1995);

начальник ЕМУ №1 тресту “ЕПМ” Хохлов, а також Тележенко, Лихвар та інші керівники.

Також слід особливо відзначити голову селищної ради з 2010 року і понині Анатолія Миколайовича Павленка за значний внесок у будівництво і впорядкування селища Покотилівка. Анатолій Миколайович безпосередньо працював в електромонтажному управлінні №1 і будував це селище.

Голова Покотилівської селищної ради Павленко Анатолій Миколайович та головбух Борисенко Ольга Володимирівна приймають відвідувачів. 4 лютого 2016 р.

Селище Покотилівка

На залізничній зупинці в Покотилівці.

у минулому сторіччі

Будинок біля платформи стоїть і нині. 1909 р.

Закладка фундаменту гуртожитку сімейного типу робітниками МУ-1 по вул. Інтернаціональній, 33 у сел. Покотилівка. Керує Сергієнко Микола Кузьмович.

*Будівництво будинку №33 по вул. Інтернаціональній,
сел. Покотилівка. На світлині — автор книги, 1977 р.*

Будівництво дев'ятиповерхівки

на вул. Тимірязєва. 1986 р.

Дозвілля в Покотилівці

Залізнична платформа розташована в центрі селища.

Автор книжки висловлює величезну подяку Вікторії Бєліковій за надані фотографії.

Покотилівка

Святкування дня селища

сьогодні

Покотилівки. 30 серпня 2019 р.

*Перший гуртожиток тресту "Електропідвентмонтаж", 1975 р.
Зображення на будинку зробив конструктор тресту Вол Леонід Ісакович*

*Покотилівка. Справу електромонтажників продовжують нині і їхні нащадки.
Зліва направо: Ігор Демочко, Анатолій Сокирко, Віктор Сотников, Володимир Дмитрусенко,
Олексій Манченко, Дмитро Шевченко, Вадим Бенеря, Юрій Іменінник*

Вид із дев'ятиповерхівки в центрі селища на мікрорайон. Світлина Вікторії Белікової

Приватний сектор. Світлина Вікторії Белікової

Житловий мікрорайон, 9-поверхівки

Сімейний гуртожиток на вул. Інтернаціональній, 33 (однокомінатні квартири)

Лицей «Промінь»

Учителька Курцева
Юлія Григорівна

Педагоги ліцею "Промінь"

Селищна поліклініка

Медичні працівники
Покопільської
амбулаторії загальної
практики сімейної
медицини.
Зліва направо:
Жадан Вікторія
Геннадіївна
(завіділом), Червона
Оксана Володимирівна
(сімейна медсестра),
Журавльова Наталя
Володимирівна
(сімейна медсестра),
Коренська Людмила
Леонідівна (сімейна
лікарка), Марушинцев
Лариса Василівна
(медсестра).
2020 р.

Дитячий садок

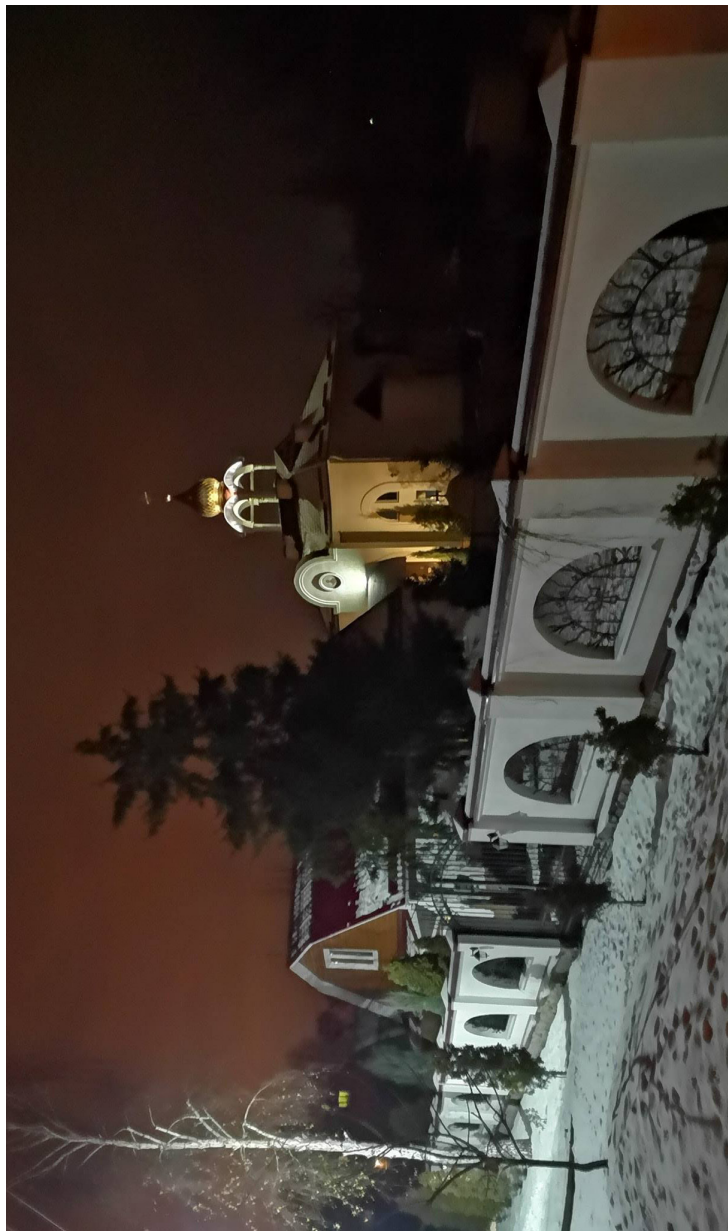
Центральний магазин

Свято-Троїцька православна церква. Світлина Вікторії Белікової

Вхід до Свято-Троїцької церкви

*Свято-Покровський монастир отців Василян Української Греко-Католицької Церкви.
Центр селища, вул. Тимірязєва, 17*

Храм Покрови Пресвятої Богородиці. Монастир отців Василян УГКЦ

Покотилівка

В лесах Покотилівка, как в раме картинка,
И лик твой дождями умыт.
На нём мне родная любая былинка,
Где взор твой ромашковый скрыт.

ПРИПЕВ:

Тропинками старыми,
Высокими травами
Бреду я неспешно домой.
И песнями ярими,
Играя «гитарами»,
Кузнечиков плещет прибой.

Рождён твоим духом, цветною судьбою,
Обветренный далью дорог.
Земной осятылся зарёй и грозою,
Прохладной росой у ног.

ПРИПЕВ...

И в городе смрадном не смог, Столповая,
Вернулся к истокам своим.
Здесь в ауре тополя, пушистой от зноя,
Окутан я днём и любим.

ПРИПЕВ...

19 сентября 2009

«Столп облачный» – под видом которого, по преданию, сам Господь вёл вереве по пустыне Синайской. Здесь «Столповая» – вводящая по жизни.

*Астроном, поет,
композитор,
автор пісень
про Покотилівку
та електро-
монтажників
Віталій
Кирпатовський
з дружиною
(нижній ряд),
батьком
Михайлом
Сергійовичем
та матір'ю
Райсою Павлівною*

Умеренно

В ле_ сах По_ ко_ ти_ лов_ ка, как в ра_ ме кар_
 -тин_ ка, и лик твой дож_ дя_ ми у_ мыг. На
 нём мне род_ на_ я лю_ ба_ я бы_ лин_ ка, где
 взор твой ро_ маш_ ко_ вый скрыг. Тро_ пин_ ка_ ми
 ста_ ры_ ми вы_ со_ ки_ ми тра_ ва_ ми бре_ ду я нес.
 -пеш_ но до_ мой. И пес_ ня_ ми я_ ры_ ми, иг_
 -ра_ я "ги_ та_ ра_ ми", куз_ не_ чи_ ков пле_ щет при_
 бой. куз_ не_ чи_ ков пле_ щет при_ бой. Рож_ //
 бой, куз_ не_ чи_ ков пле_ щет при_ бой.

Электромонтаж

Стихи и муз. В.Кирпатовского

The musical score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of 12 staves of music with lyrics in Russian. The lyrics are: Ра - бо - та у нас не про - та - я - во всех нап - рав - ле - ньях пу - тей до - ста - вим от кра - я до кра - я э - нер - ги - ю скры - тых по - лей. Э - лек - тро - на - лад - ка, Э - лек - тро - мон - таж. Там а - том гу - дит по - ко - рён - ный. Бе - жит про - во - да - ми час су - ет - ный, наш, а трест во де - ла уг - луб - лён - ный, а трест во де - ла уг - луб - лён - ный. // - лён - ный, а трест во де - ла уг - луб - лён - ный.

Работа у нас не простая –
Во всех направленьях путей
Помчалась от края до края
Энергия скрытых полей.

ПРИПЕВ:

Электроналадка,
электромонтаж,
И атом гудит покорённый.
Бежит проводами наши
суетный час,
А трест во дела углублённый.

ПРИПЕВ...

Наш труд оживляет заводы,
Сияют вночи города.
Летящие волны свободны
Развеяли мрак навсегда.

ПРИПЕВ...

В квартирах сияем огнями,
На улицах блеск фонарей.
Так, верно, и звёзды над вами.
Питают от наших сетей.
ПРИПЕВ...

Закордонні відрядження

СРСР, починаючи з другої половини 60-х років ХХ століття, направляв фахівців від тресту «Електропівденмонтаж» на енергетичні об'єкти країн, що розвивалися: до Єгипту, Сирії, Іраку, Ірану, В'єтнаму, Куби, Марокко, Індії, Греції, Югославії, Болгарії, Ємену, Монголії, Нігерії та ін.

Праця за кордоном — відповідальна і важка, особливо в спекотних країнах, а якраз у таких краях мені й довелося побувати.

Відрядження до Індії (8 жовтня 1968 р. — 9 квітня 1969 р.)

Під вечір приїхали в Хардвар, на околиці якого розташоване містечко з двоповерховими будинками для радянських спеціалістів. Воно знаходиться буквально біля джунглів. Це гориста місцевість, початок Гімалаїв. Містечко доглянуте, з асфальтом, довкола зелені газони з квітами й підстриженою травою. Красиво. У кожному будинку жили по чотири сім'ї: унизу дві квартири, і нагорі — дві. Кафельний басейн 100x50 м, спортивний майданчик для гри в волейбол і теніс, турніки та інші спортивні пристосування. Поряд із басейном — гарна їдальня. Повар — радянська жінка, помічники — індійці.

Чудовий вид на гімалайські джунглі. За кілометр від селища — будівництво. Завод довжиною близько кілометра й шириною 300 м випускатиме електродвигуни різних потужностей: починаючи від найменшого до турбіни в 200 МВт. Будували його спеціалісти заводу

ХЕМЗ (Харків), ЛМЗ (Ленінград), «Електросталь». Тому відряджалися сюди й харків'яни, й ленінградці. Москвичів було мало, лише перекладачі.

Радянські п'ятиповерхівки, де жили індійські спеціалісти, мають убогий вигляд, адже взимку, коли холоднуватو, кожна сім'я на балконі топить дровами, шлейф сажі піднімається вгору, і весь будинок тоне в чорному угарі. Зате недалеко від нашого містечка знаходяться справжні палаци керівництва заводу. Доглянуті вілли, квіти, пальми, охорона. Будинки багатих людей.

Такими були перші враження. Кожного з нас поселили в окремі кімнати в двоповерхових будинках. Велика кімната з ванною, туалетом, кухнею. Для сім'ї з дітьми — кімнат у квартирі більше.

У містечку магазина нема, але індуси на тачках возять помаранчі, лимони, манго, банани, картоплю, помідори. Та ми, холостяки, рідко в них купували, а раз на тиждень по четвергах їздили автобусом отоварюватися в Хардвар. Годувалися переважно в радянській їдальні.

Мене викликали в офіс до головного інженера заводу й представили як наладника з електрообладнання — раніше таких тут не було. Головний інженер — сингх у чалмі питає через перекладача: «Що ви робитимете на заводі?»

«Налагоджуватиму електрообладнання та здійснюватиму його запуск», — відповідаю.

«А навіщо налагоджувати обладнання? Ви що, не довіряєте радянському обладнанню?»

«Віримо, але наша техніка, особливо електрообладнання, релейні установки й т. ін., подолали великі відстані сушею на автотранспорті й морем. Під час транспортування може відбутися розрегулювання параметрів, потрапляння пилу, з'явитися иржа й т. ін.»

«Яка иржа? Ви ж нам постачаєте обладнання, пристосоване до тропіків, тож иржі бути не може!»

Починаю пояснювати по-іншому: усе електричне обладнання й прилади перед пуском мають пройти випробування — так забезпечується надійна й тривала робота. І наші спеціалісти, що були тут, теж слухали, затамувавши подих, що я кажу, адже багато хто з наших теж не знали, чим займаються наладники.

Головного інженера я таки переконав, що наладники заводу потрібні. Наш головний спеціаліст по ТЕС схвалив мої відповіді.

У мене з'явилися нові друзі: начальник електромонтажників Олексій Спиридонович Голубничий, харків'янин, працював начальником ТВ тресту «Південелектромонтаж», теплотехнік Плужинський, Толстоногов, перекладач із Ленінграда, начальник ТЕЦ при хардварському заводі з удмуртським прізвиськом.

Моїм знайомцем виявився й головний інженер — індус Лала. Він добре знав російську мову, адже закінчив Московський енергетичний інститут. Через місяць до мене прикріпили індійського інженера-електрика містера Мітру — гарного тямущого спеціаліста. У Мітри був електромонтер, а в електромонтера — помічник, котрий носив інструмент електромонтера (прізвиська вже не пам'ятаю).

Англійської мови я не знав, але з першого ж дня почав посилено вивчати слова: напишу російськими літерами англійські слова й завчаю їх. Через місяць знав близько сотні слів. Із містером Мітру спілкувалися так. В одній графі схеми написано по-російськи, в іншій — англійською. Я пальцем показував назву реле чи приладу — і все ставало зрозуміло: мені — російською мовою, Мітрі — англійською.

Умови праці були складними. Електромонтажні креслення й принципові схеми електричної частини ТЕС робили московські проєктанти — вони просто пістрявіли технічними помилками. Треба було самому аналізувати схему й непомітно для індійців виправляти помилки, щоб не зганьбити проєктантів.

Усе вдавалося на славу. Чорнилами, схожими на проєктантські, самостійно виправляли огріхи, а якщо необхідно було включити електромотор чи засувку для перевірки, то спершу самі тихцем усе запускали, приходячи на роботу на годину-другу раніше. А потім показували індійцям, як усе здорово працює.

Ми повинні були лише консультувати індійських спеціалістів, що взагалі-то для радянського наладника виявилось, м'яко кажучи, незвичною справою. Не минуло й двох тижнів, як я пристосувався до таких умов. Наприклад, треба випробувати звичайний автоматичний вимикач (А3124). Щоб виконати цю операцію (вимикач повинен чітко спрацювати при певному струмі), ми всі вчотирьох (я, Мітра, електромонтер і помічник електромонтера) йшли на робоче місце, збирали схему. Я пояснював інженеру-індусу, той у свою чергу пояснював електромонтеру, а електромонтер — помічнику електромонтера, який гвинт

треба закрутити чи відкрутити. У підсумку виходило: троє стоять і дивляться, а один виконує роботу, що для мене, як для радянського громадянина, було незвично.

Вихідний день в Індії — п'ятниця. Четвер — короткий день. Працювали шість днів на тиждень з одним вихідним. На роботу нас привозили автобусами о 7:00, і без перерви ми працювали до 12:00. З 12:00 до 15:00 — перерва вдома, далі знову на роботу до 17:00. На заводі працювали сім годин. У четвер працювали з 7:00 до 12:00. Відпочивши, годині о третій всі охочі автобусом їхали на хардварський базар.

Офіс радянських спеціалістів — велика кімната з кондиціонером — був на другому поверсі адміністративної будівлі ТЕС. Біля дверей стояв індієць-«чикидар» і виконував наші доручення.

Рівно через місяць приїхали мої знайомці по Москві Віктор Павлович Гуськов, майстер Ігор Труханов (він добре знав англійську мову), Вася Омельченко. Вони зразу знайшли мене, організували дружню вечерю з горілочкою, ковбаскою, оселедцем і чорним хлібом. Пробую в'яснити в них: «Як я потрапив в Індію? Адже я не член КПРС, розлучений, без вищої освіти й навіть не москвич». У ті далекі 70-ті було важко потрапити на працю за кордон, особливо в капіталістичну країну. Адже ж перевіряли дуже пильно.

Усі мої товариші — друзі начальника відділу кадрів «Головелектромонтажу» при міністерстві електрифікації СРСР Сьоміна. Коли прийшли документи харківських майстрів з наладки, то Сьомін вибрав з усіх кандидатур мою,

адже й сам був розлучений. І Гуськов не жив зі своєю дружиною, хоча ще не розлучився. Він домовився з нею за певну суму грошей, щоб не заважала йому податися за кордон.

Водночас індійські робочі будні продовжувалися з різними пригодами.

Якось уранці приходжу я на територію з електрообладнанням. Бачу, на підлозі повзає дитина. Сама, поряд нікого. Забачивши мене, утупилася чорними оченятами, усміхається. На вулиці працювали будівельники: носили зі складу цеглу. Їх запрошували на допоміжні роботи. Вони сім'ями (батько, мати, бабуся, дідусь, дорослі діти) приходили. Розташовувалися всі з пожитками в тіні (тут і каструлі з їжею, і одяг, і діти).

Дорослі йшли працювати, а малюки розповзалися навсібіч. Я сказав робітникам про повзаюче «бебі». Вони відразу ж забрали його.

І ще цікавий епізод. Треба було прорити траншею від ТЕС до заводу для прокладки кабелю. Це 300 метрів. Спеціалісти пригнали екскаватор. Та ба! Індійці заблокували його, не даючи працювати. Керівництво заводу розпорядилося викопати траншею вручну. Кілька сімей прибуло вранці на будівництво й почало копати. Було цікаво спостерігати, як вони працюють. Один копає, другий виносить землю нагору, тримаючи кошіль на голові. Їхня праця оплачувалася дуже дешево — робітникові платили один рупій на день. За цей рупій можна купити булочку, схожу на нашу міську, але набагато меншу.

Зустріч Нового, 1969, року в Хардварі. У нашій колонії проживало близько ста людей: спеціалісти з жінками і без (холостяки).

Профспілка організувала передноворічні змагання з волейболу. Треба було розчистити майданчик для гри. Для цього виділили сто рупій. Ми вирішили залучити до роботи індійця. 100 рупій для нього — великі гроші, і він кличе товариша, дає йому 50 рупій, щоб той зробив майданчик. Та другий індієць теж відчув себе начальником, тож знаходить ще одного й доручає йому розчистити майданчик уже за 25 рупій. Але й третій вирішив найняти робітників! Забирає собі 10 рупій, знаходить трьох індійців («чикидарів»), дає їм по п'ять рупій, і вони за дві години розчищають майданчик. Ось так три людини, нічого, по суті, не роблячи, нагріли руки на простій справі.

Я брав участь у художній самодіяльності — співав у хорі. Кому що робити в колективі — вирішувала профспілка. Профспілками за кордоном називали комуністів — членів КПРС. Та я, як «холостяк», пішов до хору свідомо — від нічогонероблення.

31 грудня. Збираємося в великій залі їдальні. Святковий стіл повниться гарною випивкою (вино, горілка, пиво, ситро) й закускою з м'ясними стравами. М'ясо привозили в радянську колонію з Делі нелегально.

Мене призначили на 1 січня черговим. Завдання — уранці, годині о десятій, прийти й простежити, щоб зал прибрали. Вечір минув організовано, з концертом. Мені вручили приз — жирафу зі слонової кістки. Я її зберіг як сувенір.

Уранці увійшов у зал і бачу вражаюче видовище: п'ять індійців, що жили біля нашого селища, орудують швабрами. Виявляється, у них такий порядок: усі залишки з мисок викидають на стіл, потім тягнуть скатертину, і вся маса продуктів опиняється на підлозі. Тепер її швабрами збирали в один куток. Пляшок уже не було, либонь, вони рештки спиртного вже спожили.

За моїми даними, в Індії горілка «Російська» коштувала 50 крб пляшка (в СРСР, якщо пригадуєте, 4,12 крб), вино — у десять разів дорожче. Пиво запечатане сургучем із фольгою, як і наше шампанське, і в такі ж пляшки розливалось (7 рупій). У пиві було багато гліцерину, щоб швидко не псувалося. Одним словом, усе дороге, дістати майже неможливо. Та ми, «руссіє», не пити не могли, адже довкола кишіло вдосталь усілякої зарази.

21 січня — День незалежності Індії.

Нам організували культпохід на парад. О п'ятій годині власними автобусами «ЛАЗ» виїхали з Хардвара. Між ним і Делі — близько 200 км. О 10:00 під'їжджаємо до головної вулиці Делі. Ширина її — 400 м, довжина — близько 1000 м, тут знаходився президентський палац Індіри Ганді. Обабіч — дерев'яні ослони, на яких відпочивають люди. Усі газони довкіл охайно підстрижені, усе урочисто.

Людей була тьма, вулиці просто забиті людьми. Наша команда знаходилася в перших лавах. За 20 м від нас розташувався індійський уряд на чолі з Індірою Ганді в національному вбранні. Коли на трибуні з'явився уряд, низько в небі пролетіли гелікоптери, скидаючи на натовп безліч трояндових пелюсток. Неповторне видовище! Усі люди освячувалися пелюстками.

Я взяв кілька пелюсток, що впали на мене, вони сильно пахли. Раптом бачу, як трирічний хопчик із плачем лізе вперед просто по головах людей. Наш перекладач Микола пояснює: «Батько спеціально примушує дитину це робити, учить з допомогою нахабства досягати мети». Тут справді треба вчитися принаймні виробляти в собі неабияку впертість, інакше тебе можуть затерти в цьому перенаселеному світі, де на той час існувало вже 600 млн людей. О 10:00 почався парад. Першими пройшли слони, на спинах яких сидів екіпаж із трьох чоловік у квітчастому одязі. Пішла техніка, колона солдатів.

Парад тривав близько години. Потім люди заворушилися, поспішають до туалету, а зроблений він оригінально. У великому красивому сквері недалеко від вулиці, де проходив парад, розтягнули брезент висотою близько двох метрів і довжиною близько 50 м. Під брезентом вирили канаву, якою текли відходи. З одного боку брезента справляють природні потреби чоловіки, з другого — присідають жінки. Видовище, треба сказати, досить кумедне.

Коли виїжджав із Індії, мені виділили три дні, щоб скупитися.

Ми з лєнінградцем Володею ходимо магазинами Делі в центрі. Наштовхуємося на жебраків — їх дуже багато, не пропускають. Я дав жінці з двома малюками трохи грошей.

Заходимо у взуттєвий магазин. В СРСР таких на той час не було. Нас стрічає адміністратор, пропонує чай, каву. Відмовляємося — проте індієць пристав, як реп'ях. Довелося вмотитися на маленький диванчик під кондиціонером. Незручно піти, нічого не придбавши. Однак мого розміру, здається, нема.

Що тут почалося! Чикидар зі стелі почав кидати взуття — вийшла здоровенна купа. Довелося взяти жіночі розцяцьковані концертні туфлі. Володя теж купив собі туфлі. Розплатившись, виходимо з магазину. Але нас не пускає величезний натовп жебраків (інваліди, діди, жінки з дітьми, підлітки) — усі кинулися до мене ледь не з поцілунками! Я сторопів і не знав, що робити. Хазяїн магазину взяв мене за руку й завів назад. Дізнавшись, що я давав гроші, порадив не подавати жебракам милостиню, бо це доволі небезпечно. Усміхнувшись, вивів нас через запасний вихід.

За шість місяців я заробив три тисячі крб. За ці гроші можна було купити новий «запорожець» (не горбатий). Але я вирішив не купувати: приїду додому на «запорожці», але без копійки грошей у кишені й випрохуватиму в мамі картоплю. Соромно.

5 квітня вранці я, мій товариш із Ленінграда, що пропрацював економістом на заводі в Хардварі два роки, зібралися їхати. Раптом приходить парторг (кагебіст): «З вами полетить жінка з дитиною. Вона з Харкова». Це Емма, жінка радянського спеціаліста Володі з ХЕМЗу. Закохалася в індійця, випускника Харківського політехнічного інституту. Емма вирішила зостатися в Індії, попрохати притулку в індійській владі. Але КГБ про все дізналося, і Емму терміново відправляють додому.

Із Хардвара в Делі її проводжав чоловік Володя. Нам працівники КГБ теж наказали не відпускати жінку далеко. Поряд з Еммою був і індієць, її коханець. Він приїхав у столицю на таксі.

На другий день вранці Володя, я і Емма із готелю "Амбасадор" поїхали в аеропорт Делі. До Москви ми долетіли без пригод.

На прохання товаришів я подзвонив начальнику відділу кадрів главку Сьоміну, і ми зустрілися. Я доповів обстановку на об'єкті в Індії. Сьомін сказав, що працює начальником відділу кадрів у міністерстві енергетики СРСР (Китайський узвіз, 7).

Про своє повернення я нікому не повідомляв. Приїхав уранці в Харків, потім електричкою дістався до Комсомольська. І ось двері моєї квартири відчиняє дружина, а поряд стоїть син-карапуз і дивиться на мене.

Я купив телевізор і магнітофон «Весна», трохи прибарахлився: придбав болоньєве напівпальто з коміром, нейлонові сорочки собі й на подарунки родичам. Після двох тижнів відпустки стаю до роботи.

Інспектору відділу кадрів Наталі Іллівні я подарував гіпюр на кофтину, начальнику наладки Мнацаканяну — красиву попільничку тибетських індусів, начальнику кадрів у тресті Гнойовому — дерев'яну статуетку, начальнику КВПіА Зимі — синю нейлонову сорочку. Мнацаканян образився за «плювальницю». Довелося виправдовуватися, що я мало працював за кордоном, коштів на багаті подарунки нема. Начальник сказав, що загранка мені більше не світить.

Через два тижні Гнойовий зачитав позитивну характеристику, що надійшла на мене з Індії. Важливо, що я не підвів свою фірму, Батьківщину.

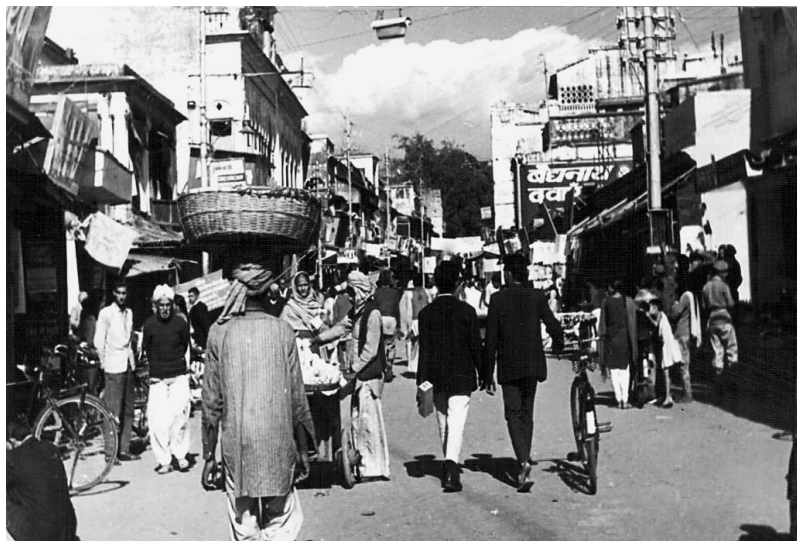
На роботі відчув нездорову заздрість моїх товаришів, особливо начальства. Усіх після запуску чергового об'єкта підвищують на посадах, а мені навіть зарплату не підвищували, мовляв, навіщо тобі, ти й так багатий, був за кордоном. Ці слова ображали мене до глибини душі.

Найубогіші столичні житла у Делі

Палаці багатих людей у столиці

На вулиці в Делі

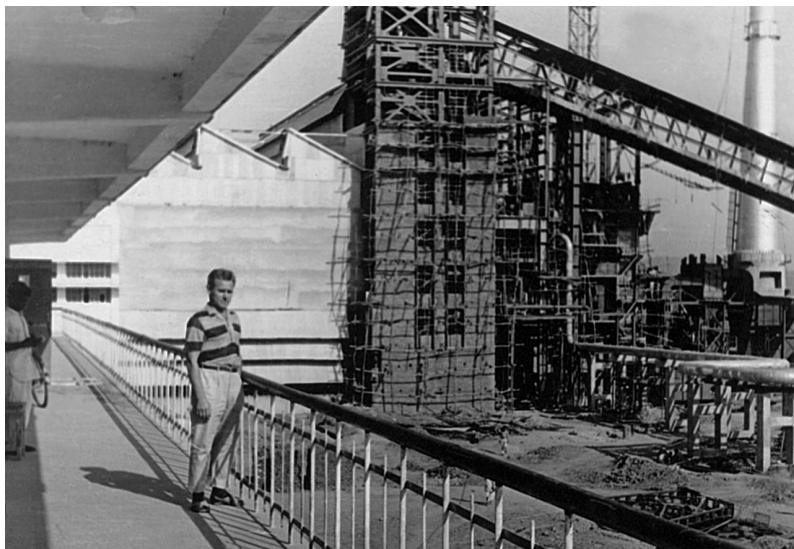
Індійські діти

Дорогою до Хардвара

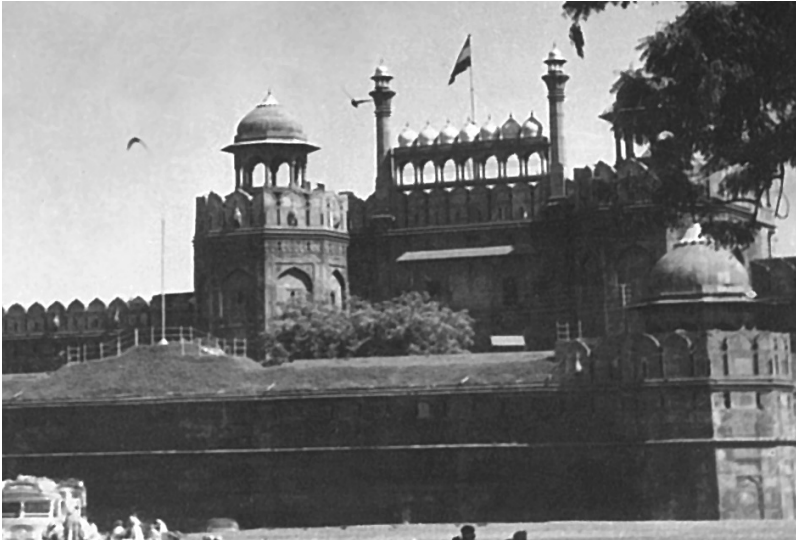
На хардварській вулиці

На будівництві ТЕС у Хардварі

Будівники ТЕС

Мавзолей першого президента Індії Магатми Ганді

Парад у столиці 21.01.1969

Завод важкого машинобудування

Містечко радянських спеціалістів

Відрядження до Куби (2 вересня 1972 р. — 3 червня 1973 р.)

Оформлення документів на поїздку почалося з інциденту. Начальник налагоджувально-монтажного управління Мнацаканян оформляти документи відмовився, бо ж отримав від мене поганий «презент» із Індії. Але йому довелося відступити. Зустрівши мене, він сказав: «Ти, Манченко, міцно зачепився в Москві. Сам начальник відділу кадрів міністерства енергетики замовляв твою поїздку на Кубу».

У Москві Едуард Ілліч Сьомін повідомляє, що зі мною одним рейсом летітиме колега по роботі Рувим Беркович Давидсон — ну, російська в дошку людина!

2 вересня я виїхав із готелю «Восток» із чемоданом і портфелем, купленим в Індії. Ось і аеропорт. У портфелі згори, як і раніше, лежить маленька книжка «Биография В. И. Ленина». Митники знов усміхаються, побачивши досить несподівану книженцію. Цей «трюк» не раз допомагав без особливих проблем перетинати кордони. Так було вгодно Богові.

Переліт на острів Куба в ІЛ-62 (180 пасажирів) тривав 17 годин.

Через два дні нас привезли в Сантьяго-де-Кубу й поселили в «хрущовській» п'ятиповерхівці, де проживали спеціалісти, що будували ЛЕП-220. Начальником об'єкту був естонець Монсур. У техніці він розбирався слабо, тому нам, наладникам, зрадів. Зі мною працювали харків'янин Віктор Захарин, москвич Ігор Соломатін, челябінець Віктор Степанов, Рувим Давидсон.

Серед інших спеціалістів — Микола Кохан із Білоруси, Едуард Павлюченко (парторг нашої групи), Олександр із Москви — головний інженер, перекладач Василь — студент університету дружби народів ім. П. Лумумби. Нам допомагали молоді кубинські спеціалісти з наладки станції Хосе, Ромейро, Хорхе, Монеї, Хезус.

Радянські сімейні проживали в окремих кімнатах, холостяки — по двоє в трикімнатній квартирі. Я жив із Рувимом Берковичем. Обідали ми в їдальні на будівництві, а вечерю й сніданок готували собі самі. Харчування в їдальні мені не подобалося. Мабуть, єдине, що запам'яталося — гарної якості кава, натуральна, зі справжніми пахощами й смаком, досить міцна. В СРСР подібного напою я не пробував.

Вода на острові дуже погана. В готелі з крану йшла морська. Прісну воду приносили в двохлітровій карафці. Ми кип'ятили її години дві в відрі, а потім пили й готували їсти. Багато хто, пропрацювавши тут понад два роки, заробили хронічні гастрити й виразки. Мене це теж не оминуло. Але я хвороби переніс плавніше: по-перше, щоденно виконував спеціальні вправи йогів, по-друге, робив дихальну гімнастику й легку зарядку.

Працювали ми в незвичайних для нас умовах великої вологи. Опори електропередач установлені з титанових сплавів, мідь дуже швидко окислюється. Тому все обладнання було розраховане на тропіки. Щоб не окислювалися мідні шини, прокладені в землі, у контур заземлення подавався постійний електричний струм від потужних випрямлювачів. Мідні високовольтні дроти на опорах періодично змащувалися спеціальним маслом для ізоляції, щоб вони не вкривалися иржею.

Із цим на острові були великі проблеми, які вимагали значних матеріальних затрат.

55-ту річницю нашої революції ми відзначали в одному з ресторанів Сантьяго-де-Куба, хазяїн якого запросив красивих дівчат-танцівниць зі своїм шоу. Треба зазначити, що кубинці теж святкували це свято з усіма почестями. Ми захопили з собою горілку й вино, які zostалися. Увесь вечір пили досить міцний кубинський ром, а кубинці пригощалися горілкою. Мулатки-офіціантки ставили на столи ром у незвичайних пляшках із «самозакривальною» кулькою, і коли клієнт добряче напивався, йому ставало важко наповнювати чарку — пляшку доводилося просто-таки трясти. Тверезому досить потішно спостерігати таке видовище.

Уранці інженера Ігоря Соломатіна не виявили на роботі. Наші спільні пошуки завершилися успішно через якихось дві години. Ігор сидів у прибережних дрімучих кущах і співав «Раскинулось море широко...» Спершу ми навіть злякалися, але потім зраділи, адже товариш наш — живий та неушкоджений!

Вихідні дні проводили на березі Карибського моря. Виїжджали автобусом з дітьми й дружинами. Любили відпочивати на пляжі Сибоней, де було спокійно й малолюдно. Милувалися красивими пальмовими дібровами. На острові були три види пальм: кокосові, декоративні й фінікові.

Іноді ми бували в консульстві Радянського Союзу в Сантьяго-де-Куба, де вечорами дивилися наші фільми. Одного разу зустріли там космонавта №2 Германа Титова. Він не встиг іще акліматизуватися, погано переносив

тропічну спеку й почувався не дуже. Але оцінив нашу працю: «Вам добре! Ви потрібну справу робите й неспішно знайомитеся з цим чудовим островом. А я літаю по багатьох країнах світу, усе — «галопом по Європах», ось нічого до ладу так і не бачив, якщо не рахувати бенкетів!»

Запам'яталася ще одна цікава екскурсія на поле з цукровою тростиною. Тут, як і в Союзі, практикувалися суботні виїзди старшокласників і робітників на сільськогосподарські роботи. Привезли нас на величезну плантацію. Видали мечі — мачете для рубки, схожі на невеликі сокирки, і сомбреро. Тростина висока, близько двох метрів, листя й стебла схожі на кукурудзяні, лише кияхів нема. Нижня частина стебла дуже солодка. Наша група пропрацювала до 12:00.

Мій сусіда по кімнаті Рувим Беркович не вмів нічого готувати, навіть не знав, як відкривати консерви. Практично я годував його й сніданком і вечерєю. Одного звичайного дня до нас із Гавани приїхав пересувний торговий ларьок із радянськими товарами. Можна було придбати косметику, радіотовари, вино, горілку та ин. Рувим купив горілки і вина й пішов у гості до хлопців, навіть не запросивши мене, хоча би пристойности ради. Я образився, заявивши, що готувати йому більше не збираюся. У наших сусідів, до речі, та ж сама картина: Василь, перекладач із Молдавії, готує, а наладник Ігор «співає». Я запропонував Василю об'єднатися, що ми з часом і зробили. Рувим та Ігор пожили трохи разом, а потім не витримали й попрохали керівництво вирішити проблему з харчуванням. Сніданок та вечерю для них почали готувати кубинські жінки.

Кожну п'ятницю горничні, а їх у готелі було чоловік сім, робили вологе прибирання й міняли постільну білизну. Наакордеоні, залишеному кимось, я грав для них «Катюшу». Відтак прибирання перетворилося на святковий ритуал. Я пригощав їх пивом і цигарками з ментолом, горничні кокетували й слухали гру. Перед від'їздом я кожній жінці подарував по флакончику радянських духів. Для них це був розкішний презент!

Настав день від'їзду для мене, Рувима й Полякова. Парторг Е. Павлюченко зачитав колективу наші характеристики. Несподівано чую, що я не член КПРС, без вищої освіти, а працюю на посаді інженера з наладки. Парторг не міг зрозуміти, як я потрапив у закордонне відрядження, і вирішив напакостити поганою характеристикою. І навіть Монсур не заперечував! Я був страшенно невдоволений. Поляков заспокоював: «Він цим папірцем сильно не нашкодить, позаяк на тебе давно вже є в посольстві СРСР позитивна характеристика, інакше тобі б не продовжили контракт іще на три місяці! Ми в Гавані зайдемо в посольство, і ти про все розповіси раднику, а я засвідчу. І тоді цей задрісний і поганий Павлюченко сам услід за нами залишить острів Свободи!»

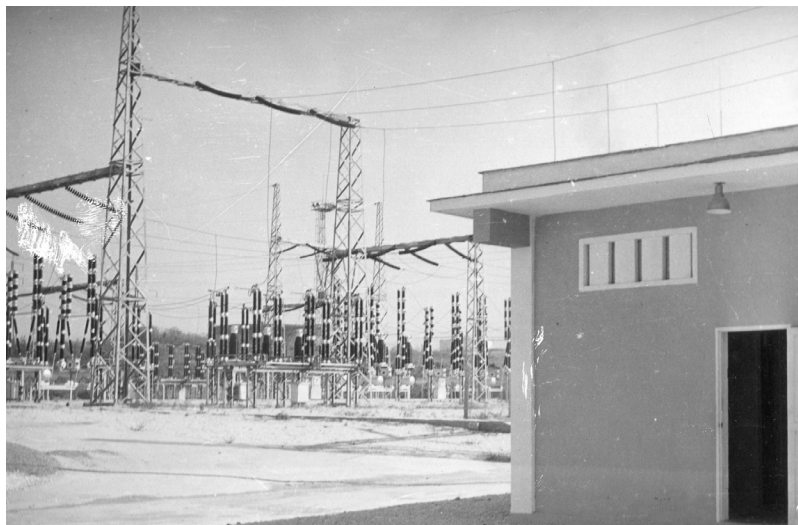
У Гавані ми з Рувимом затрималися, бо спершу замість нас відправили додому жінок та дітей із посольства. Восьмиповерховий готель «Капрі» на березі Атлантичного океану. Спека понад 30 градусів, велика вологість. Та ми діяли! Відвідали дім-музей Ернеста Гемінгвея, побували на могилі шахіста Хосе Капабланки. Побував я й у православному християнському храмі. Вечорами відвідували бар, пили пиво.

В один із вечорів я звернув увагу на біляву людину років тридцяти, котра сиділа неподалік. Вона виявилася німцем. Жив чоловік у готелі третій місяць, працював на техніці в кар'єрі, отримував щомісячно... 1500 песо! Я був уражений! Працюючи інженером, я отримував 72 песо в місяць, а він же лише звичайний робітник!

Відвідали ми з Рувимом і знаменитий ресторан «Тропікано». Замовили вечерю на 200 песо й насолоджувалися фантастичним, мальовничим шоу. Сцена в залі повільно оберталася, а музика просто ревіла! Спиртне ми майже не вживали. До нашого столика кілька разів підходили красиві мулатки й загравали з нами, але ми були непохитні: «Руссо туристо — обліко морале!» Та й браві парубки з КГБ явно нас «пасли-випасали».

31 травня в посольстві ми отримали виїзні документи й попрохали економічного радника Семенова поміняти решту песо на сертифікати. Він нам... відмовив! Свої 400 песо я виклав на стіл Семенову, чого він і домагався. У ті часи будь-яку валюту на територію СРСР завозити забороняли. Було образливо за себе й народ, адже в нашій країні правителі суворо стежили за тим, щоб звичайні громадяни не збагачувалися! А то ще, чого доброго, стануть незалежними й некерованими.

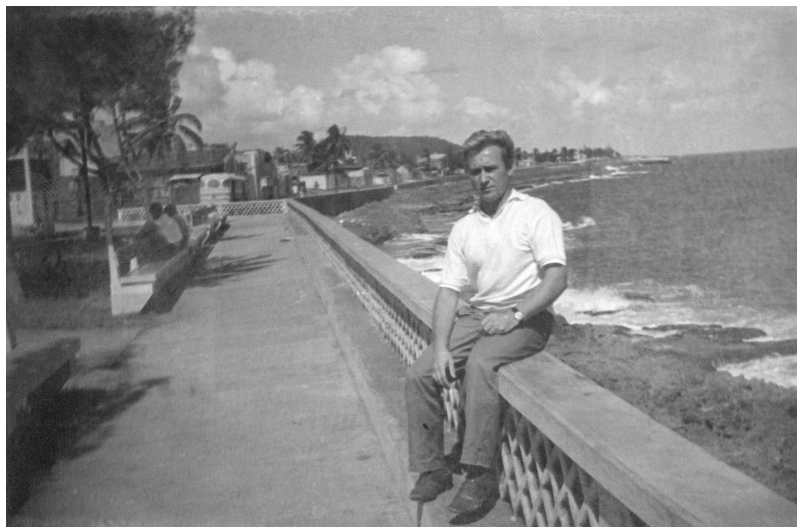
Другого червня 1973 року я, Рувим і Поляков прилетіли в Москву і роз'їхалися по своїх домівках.

Підстанція Ренте в Сантьяго-де-Кубі

Із кубинськими енергетиками в Сантьяго-де-Кубі

На набережній Сантьяго-де-Куби

На цьому місці висадився Христофор Колумб

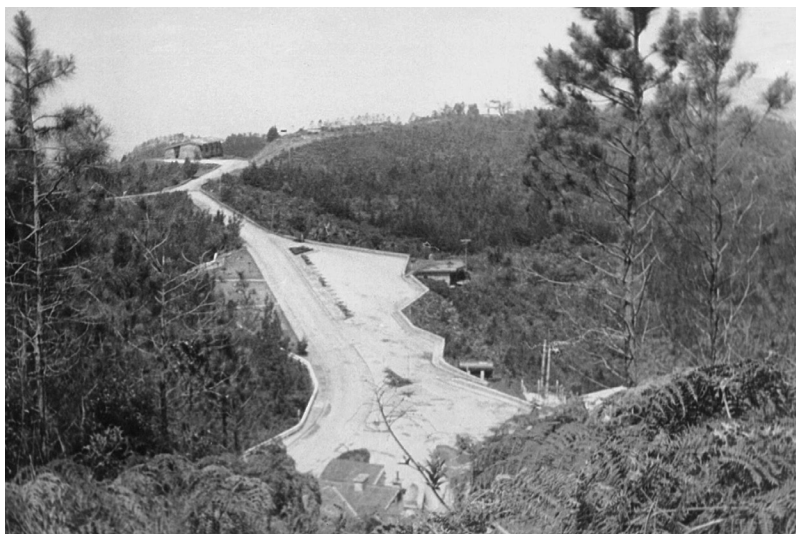
Дорслі й малі кубинці

Дорогою на пляж

Радянські спеціалісти на горі Гран-Педро

Вид із гори Гран-Педро

Відрядження до Іраку (4 жовтня 1977 — 30 жовтня 1980)

Радянський Союз підписав великий енергетичний контракт на будівництво теплової електростанції потужністю в 4 енергоблоки по 300 мегават кожний. Це було грандіозне будівництво того часу, де постійно працювало близько п'яти тисяч радянських спеціалістів.

1 жовтня 1977 року. З Південного вокзалу в далеку дорогу мене як завжди проводжали жінка Надія, син Олексій, донька Аня, сестра Рая, Коля, кум Олексій та Сергій. Спецавіорейсом на ІЛ-62 вилетіли до Іраку 4 жовтня. Летіли п'ять годин. Прибули в Багдад опівдні. Багаж не отримали. Сказали, що він прилетить наступним рейсом, а насправді переплутали літаки, а наш багаж відправили в... Лондон. І... з кінцями.

До аеропорту в Багдаді подали сім арабських автобусів, і 140 приїжджих відправили в Насирію, поселили в дерев'яні будиночки по п'ять чоловік: двох — в одну кімнату, трьох — в іншу. Кондиціонерів не було, їх заміняли кулери. Я поселився в кімнаті з електромонтажниками з Вуглегірської ДРЕС Анатолієм Олексійовичем Савенком і Альбертом Левковичем. У сусідній кімнаті облаштувалися ленінградські тепломонтажники Сергій та Анатолій.

Після приїзду ми, як і годиться, сіли вечеряти. Обмили горілкою поселення й лягли спати, але заснути до ранку так і не змогли. Мільярди москітів цілу ніч безжалісно нас гризли. Вони довго чекали, коли підселять жертв, щоб від душі попити крові. Уранці встали о 5:00 червоні, в суцільних укусах.

На автобусній зупинці розділилися. Я потрапив на електромонтажну дільницю з начальником-москвичем

Геннадієм Степановичем Ілляшенком. Майстром у мене був Олексій Клепиков, прорабом — Олександр Петрович Сметанін. Вийшли спершу на роботу в парадній формі, але вже наступного дня видали спецодяг та інструмент.

Праця наша оплачувалася погано. Наприклад, мені, електромонтажнику 6-го розряду, видавали 85 динарів місячно, у перерахунку на радянські — 850 крб. Іншим чужоземним спеціалістам, зокрема німцям, їхня країна платила 1200 динарів. Нам іще доплачували щомісячно 130 — 140 доларів, але вони накопичувалися на рахунках Зовнішекономбанку СРСР. Машина «Жигулі» коштувала тоді 5,6 тис. крб, і за рік роботи в цих складних умовах її можна було придбати, якщо додавали до заробленого й накопичені в банку гроші. З доларами й динарами праця кожного з нас оплачувалася приблизно двомастами динарами в місяць, а 1000 динарів держава щомісячно забирала собі. Грабунок серед білого дня!

Окрім кліматичних, були ще неймовірно тяжкими й побутові умови життя в цій азійській країні.

Радянське селище складалося з двох частин: 600 італійських металевих будиночків із кондиціонерами й 300 радянських дерев'яних будиночків для будівництв із холодним кліматом. Але дерево непогано утримувало постійну температуру й при 50°C. Багато сімей радянських спеціалістів жили ще і в зручних одноповерхових арабських будинках із присадибними ділянками в самому місті Насирія.

Будмайданчик знаходився за три кілометри від селища. Тому на роботу нас возили на ЛАЗах та арабських автобусах. Поїздка була дуже важкою: через велику кількість робітників часто доводилося стояти.

Із часом купили необхідні хімікати проти москітів, увімкнули кулер. Але життя щодня приносило нові й нові випробування. Так, обід на будівництві з 11:00 до 12:00, за цей час треба встигнути на автобус, проїхати три кілометри до їдальні в селищі, відстояти велику чергу — і назад. Часто бувало так: береш порцію, а їсти вже нема часу. Автобуси не чекають. Ось так потратиш цілу перерву і... лишаєшся голодним. Ну, ніякої організації! Ніхто нікому не потрібен. Я кілька разів приїжджав на роботу із запізненням, і прораб Сметанін докоряв: «Який інтелігентний! Усі встигли поїсти, а він не встиг. Іще раз спізнишся — відправишся в Союз. Гроші отримуєш, як міністр, а працювати не хочеш».

Ну, що тут зробиш і що тут скажеш? Сперечатися з начальством не можна. Просто заскрипиш зубами, стиснеш кулак у кишені, і все. Таке було тут жорстоке життя.

Робочий день для працівників ТЕС офіційно з 6:00 до 14:00, а начальник нашого електромонтажного підрозділу Ілляшенко примушував усіх працювати до 18:00. Це було жахливо! Спека, піт ручаями, пити хочеться, а ти повинен щоденно перепрацьовувати по чотири години. Але що найприкріше — ніхто по-справньому й не працював! Робили лише підготовчу роботу без інструмента. Одна «болгарка», до прикладу, на чотирьох людей. Яка вже тут продуктивність праці!

Якось працюю на майданчику: з допомогою «болгарки» готую конструкції для кабельних полиць. І раптом електромонтажник вихоплює в мене увімкнену пилку. Я розгубився, стою з квадратними очима. Олексій шепоче: «Іде наше начальство, а я стою й нічого не роблю. Подумають, що сачкую, а я подав заяву на продовження

контракту іще на рік. Ти щойно приїхав, тебе не виженуть». Начальники зразу ж на мене накинулися: «Чого стоїш, Манченко, нудьгуєш? Приїхав зовсім недавно, а вже пристосовуєшся, щоб не працювати». Розводжу руки: нема інструменту. І чую відповідь: «У всіх є, а у вас нема!» Олексій після того, як начальство пішло, вибачився переді мною, і я його зрозумів.

25 жовтня 1977 року в мене кругла дата — 40 років. Спека за 45°C. У перерву поїхав у їдальню обідати, але знову не вистачило часу. Після роботи будівельники, тепломонтажники й інші спеціалісти поїхали, а ми працюємо в кабельній шахті. Ось уже 17:00, я Клепикову кажу: «Олексію, хоча б на моє 40-річчя раніше виїхати, приготувати святкову вечерю». Він мені не вірить, дивиться в записник. Тисне руку, вітає. Відпускає додому.

Я поїхав до селища попуткою, накрив святковий стіл. О 18:30 прийшли товариші по роботі. Я припас радянські делікатеси: банку оселедця, ковбасу, сало, трохи чорного хліба й дві пляшки горілки. Прийшов і мій майстер із пляшкою арабської горілки «арак» — міцного фінікового напою із запахом валер'янки. У розпалі вечері зайшов із «араком» і москвич Олексій, що спровокував інцидент із «болгаркою».

За два місяці в Іраку я вивчив робочу обстановку, людей на нашій електромонтажній ділянці. Начальники — переважно москвичі. Усю чорнову й складну електромонтажну роботу виконували електромонтажники. Приїхали сюди представники Запорізької, Вуглегірської ДРЕС, Львівського, Донецького управління і, звичайно ж, харків'яни.

Москвичі, на мій погляд, були слабкими спеціалістами в елетромонтажних роботах. Вони приїхали з іншим завданням: подовше пропрацювати без особливої шкоди для здоров'я й отримати більше грошей.

У кінці листопада 1977-го керівництвом будівництва був виданий дурнуватий наказ «про атестацію всіх працівників робочих спеціальностей».

Я, окрім елетромонтажних робіт, добре виконував і налагодочно-монтажні роботи. Тому не боявся ніякої атестації. Одного разу викликають і мене. Головує Ілляшенко, у комісії — прораби й майстри нашої дільниці. Ілляшенко звертається до мене: «Ви в Союзі працювали інженером безпосередньо в тресті, а сюди приїхали робітником, та ще й по 6-му розряду. Як це розуміти?» Я відповідаю: «У 1964 році після закінчення технікуму я працював елетромонтажником 3, 4, 5 розрядів. Ви вважаєте, що я вже забув елетромонтажні роботи?» Усі мовчать.

Устає Сметанін: «При завантаженні панелів я роблю три кола довкола панелі, а ви — лише один. Чому?» Я: «Ви, Миколо Петровичу, працюєте тут два роки, а я ще проходжу акліматизацію. І приїхав я сюди не футболістом, бігати, а виконувати елетромонтажні роботи. Навіщо без толку метушитися біля панелі? Перш ніж щось робити, треба б і подумати трохи».

Ілляшенко зачитує присуд: «Кваліфікаційна комісія присвоює вам четвертий розряд із окладом 65 динарів у місяць». Питає: згодні? Відповідаю: «Ви вирішуєте долі людей, зокрема й мою. Я бачу, з ким маю справу, так що, навіть коли я заперечуватиму, все одно ви зостанетеся праві. А якщо чесно й відверто, то я з моїм досвідом

електромонтажних робіт можу замінити будь-кого з вас». Всі заусміхалися, Ілляшенко сказав, що зі мною все ясно і я можу бути вільним.

Після святкування Нового року мене викликає Ілляшенко: «Поїдете на ГЕС у місто Дакан і там покажете, на що здатні». Це на іракську північ. Там багато курдів. Місцевість гірська — південна частина Кавказьких гір. Тут постійно тривають бойові дії між курдськими партизанами й іракською армією.

ГЕС у Дакані будували югослави, а електромонтажні роботи виконували радянські спеціалісти. Селище будівельників знаходилося в гірській улоговині. Було часто чути, як стріляють. Снаряди пролітали над нашим селищем, і це вселяло в душу тривогу, але до всього звикаєш.

Мені дістався найскладніший вузол електромонтажних робіт на турбіні, які я з честю виконав. Потім пішли інші роботи — так я пропрацював до березня. За січень і лютий мені заплатили по 85 динарів. Отже, розряд не понизили. Чому — не знаю й досі.

У лютому в Дакані буяла справжня весна: усе довкола цвіте, і гори в квітах. Ми з хлопцями нелегально ходили в курдське селище купувати самогон і продукти. Курди — дуже гарні люди: сильні фізично, кмітливі, привітні, чого не скажеш про іракців. З Даканом сусідить місто Сулеманія, дуже схожа на європейське: красиві цегляні будинки на два-три поверхи, на вулицях чисто, клімат не дуже спекотний. Зовсім як інша держава, а не Ірак. Недаремно ж курди не хочуть підкорюватися арабам і до цього часу борються за свою незалежність. В середині березня нас відправили з Дакана в Насирію.

Якось я завів розмову зі співробітником центрального складу Валерою. Він в Іраку три роки, контракт закінчується, а замінити його нікому. Я зразу ж напросився на заміну. Електрообладнання і КВПіА мені добре знайоме — усі ці прилади я колись налагоджував і вводив в експлуатацію. Пішли на склад, і я, не помиляючись, називав обладнання, що перебувало там. Начальник бази комплектації Сумцов записав моє прізвище, ім'я, по батькові, щоб поклопотатися про мій перехід.

Через тиждень прийшов Валера: «Михайле, усе вирішено, переходь до нас». Ілляшенко, побачивши мене в прорабській, закричав: «Сачкуєш, Манченко!» Дізнавшись про перехід, зовсім розлютився: «Нікуди ви не підете! Працюватимете в мене!» Я зіронізував: «Я ж поганий електромонтажник, ви понизили мене до четвертого розряду». Після цих слів начальник і зовсім вигнав мене.

Уранці я побував у начальника відділу кадрів Олексія Михайловича, літньої людини, фронтовика, і він офіційно затвердив мене на новій посаді з 1 квітня. У колектив я ввійшов швидко. Змінилося в мене й життя. Я вчасно закінчував роботу — о 14:00. У робочому кабінеті був кондиціонер. Моїми помічниками стали робітник Микола з Баку й двоє молодих арабів. Працювали так: прибуває радянське обладнання — я його оглядаю, чи ціле, а потім даю хлопцям команду, куди і в який склад розмістити.

Невдовзі мене переселили в добротний італійський будиночок, де жила сім'я — Боря й Люда. Люда — родом із Душанбе, а водій Борис — українець. Ми потоваришували й разом прожили два з половиною роки до серпня 1980 року.

Мій новий начальник Сумцов потурбувався, щоб я нормально й спокійно працював, і викликав із Союзу мою дружину з донькою. Моя зарплата виросла до 105 динарів.

Нас поселили в приватному арабському котеджі в місті. Там уже жила радянська сім'я з Латвії — Володя і Люда. Коли я вперше після піврічного розставання побачив дочку, то вона втекла від мене до мами: «Мамо, куди ти мене привезла? Довкола чорні замазані дядьки, а ще до мене пристає цей дядько». Надія, усміхаючись, відповіла, що це тато. Аня все одно не вірила і ні на крок не відходила від мами. Їй було два з половиною рочки. Ми звикали одне до одного місяців зо три. Нині вона цього навіть не пам'ятає!

Праця на складі мені подобалася, позаяк я мав справу з обладнанням, а не з людьми. Хоча з людьми теж, але в ролі начальника — комплектувальника приладів КВПіА. Моє попереднє (електромонтажне) начальство — прораб Сметанін, майстер Клепиков, наладник Антипов та інші спеціалісти ЕЦМ — приїжджали на склад за обладнанням майже щодня. З харківськими елетромонтажниками в мене були особливі стосунки: заведу їх у свій кабінет з кондиціонером, вони посидять, відпочинуть від неймовірної спеки. Начальник жене їх на роботу, а я намагаюся продовжити відпочинок.

Отже, електромонтажники ЕЦМ опинилися в моїх руках, що не вельми влаштувало їхнє начальство. Яюсь ми отримали партію самописців, близько 20 штук, для блоку №1. Цим приладам проводили так звану торировку, адже кожен із них призначений для певної температури, витрат, тиску й т. ін. Через необережність їх підключили до мережі 220V, а не 127V. Трансформатори

загорілися. «НП» була масштабною: де взяти ці необхідні й дуже дорогі радянські прилади в Іраку? Відповідати за нехлюйство нікому не хочеться. Працівник ЕЦМ звинуватив мене: мовляв, прилади зі складу видав несправні.

Начальник центральної бази Сумцов звертається до мене: чи не ти винуватець? Страшенно розлючений, я попрохав провести розслідування. Приходжу до наладників, а ті... накидаються на мене зі шквалом лайки: мовляв, неграмотний! Спокійно беру прилад, який іще зовсім не згорів і починаю торирувати, адже я в Союзі вісім років працював з налашки таких самих приладів. Прилад показує: із вхідного трансформатора нема виходу. Я розмонтував прилад, і від трансформатора повіяло горілим. Те ж і в інших приладах.

Хлопцям нікуди було подітися, і Антипов щиросердо зізнався, що винуватцем був наладник Валера. Сумцову я все доповів, але попрохав не роздувати справу: краще я періодично писатиму на завод-виготівник рекламації: мовляв, прилади прийшли з дефектом, і попрохаю їх замінити. Сумцов погодився. Так усі електромонтажники, наладники стали моїми ліпшими друзями.

На центральному складі колектив був невеликий. Начальник (загальні питання комплектації будівництва), інженер із комплектації теплотехнічного обладнання, інженер із комплектації електрообладнання — це мій київський колега Науменко Валера, інженер із матеріалів, інженер із тимчасового введення й автотранспорту Віктор Олександрович Лисов, Юра Суздальцев, мій помічник із комплектації КВПіА, араб-перекладач Муаед (його брат працював у держбезпеці, охороняв безпосередньо

президента Іраку) і кілька найманих кладовщиків-бухгалтерів, котрі вели облік обладнання та його видачі. На базі була радіостанція, з допомогою якої тримали зв'язок із СРСР. Поряд знаходилася велика киснева станція. Уся база розташована на правому березі Євфрату.

Минуло два з половиною роки, у відпустці я ще не був. У червні — липні деякі наближені до великого начальства ТЕС спеціалісти їздили в Союз відпочивати, а в жовтні поверталися назад. Я попросив Сумцова відправити жінку з донькою в Союз у серпні 1980 р. Хоча можна було повернутися всією сім'єю по завершенні контракту 4 жовтня. Чому я зробив саме так? Була причина! Наш перекладач попередив мене в кінці липня: «Мишко, відправляй сім'ю додому, бо в вересні почнеться війна між Іраном та Іраком». Я не повірив, але перекладач наполягав на своєму, і я про всяк випадок вирішив пристати на його пораду.

Мої рідні вивезли з Іраку речей на суму приблизно 10 000 крб. Отож хоч і платили мені 10% від зарплати, все одно було матеріально вигідніше працювати за кордоном.

Під час випробування головного трансформатора вийшли з ладу керамічні вводи. Радянський уряд ухвалив рішення: терміново спецрейсом передати в Насирію нові. У середині вересня 1980-го літак ІЛ-76 з екіпажем із шести чоловік і вантажем на борту приземлився на військовому аеродромі за 10 км від ТЕС. Екіпаж літака поселили в радянський гуртожиток, виділивши їм велику кімнату. Нашим спецам цікаво було поспілкуватися з ними. Повечеряли, але спиртного льотчики не пили, хоча їм і пропонували попробувати арак. Через три доби ІЛ-76 повертався в Союз. Наступного дня прибігли особисти й повідомили, що літак вибухнув у горах Курдистану.

Причина того, що трапилося, невідома. У радянській колонії цю вістку зустріли болісно.

23 вересня о 5-й ранку я вийшов на легку зарядку. Бачу, летить великий літак, а його обстрілюють радянські винищувачі МПі. Кілька куль прорешетили два будинки. Жертв не було. Люди вибігли й почали обурюватися: мовляв, знайшли, де проводити вчення. І тут я згадав попередження нашого перекладача Муаєда.

Удень по арабському радіо оголосили війну Ірану. По телевізору показують, як Хуссейн ходить квартирами Багдаду й роз'яснює мешканцям, що це вимушена справедлива війна за 500 квадратних кілометри землі, багаті на нафту, котра колись належала Іраку. На той час в Ірані була нестабільна політична обстановка, й очолити країну запросили з Франції видатного мусульманського лідера аятолу Хомейні.

Отак для 5 тисяч радянських спеціалістів почався зворотний відлік жорстокого часу. У перші дні воєнних дій поспіхом удень і вночі екскаватором рили траншеї, окопи, укриття від бомбардувань. Біля жител теж вирили траншеї. Виє сирена, і всі ховаються доти, доки не пролетять французькі бомбардувальники — «фантоми». Якщо ж сирена заставала на робочому місці, то ми ховалися в окопах.

Ситуація з кожним днем усе погіршувалася. Необхідно було евакуювати в першу чергу радянських жінок та дітей. Близько тисячі спеціалістів відправили на початку жовтня через Йорданію. Пізніше Йорданія відмовила в допомозі. Кораблем із Басри людей відправити додому було неможливо. Усе місто горіло й диміло. Горіла нафта, кораблі, будинки, люди. Це була жахлива картина. Та й весь Ірак палав: вибухали нафтові склади й вишки.

Нас зібрали біля клубу, і начальник будівництва оголосив, що жінки й діти мають залишити ТЕС. День і ніч колонія гула, як бджолиний вулик. Речей у людей багато, а брати можна обмаль.

Радянський уряд на чолі з Косигіним ухвалив рішення: близько тисячі жінок та дітей вивезти через Кувейт. Керівництво Кувейту оголосило, що жінок та дітей бере, а комуністи хай дістаються додому як хочуть.

Новий начальник центральної бази Євген Всеволодович Коломієць каже мені: «Манченко, керівництво будівництва й особисто я прохаємо вас підписати документи на продовження строку контракту ще на пів року, до 4 квітня 1981 року». Зізнаюся, ця пропозиція була для мене не вельми приємною, але я її прийняв. У цей час я чомусь не хвилювався. Я знав, що таке війна. Багато електромонтажників радилися зі мною, як бути. Я всіх відмовляв проситися додому: адже ми приїхали сюди працювати, а не воювати. Батьківщина в біді не залишить. Якщо тут буде дуже небезпечно, то нас захистять, вивезуть. Мої розмови допомагали. Але зовсім молоді спеціалісти, котрі приїхали ще перед війною підзаробити грошей (особливо неросіяни), дуже боялися й навіть не ходили на роботу. «Відправ мене, начальнику, додому!» А там хоч трава не росте!

Начальник відділу кадрів будівництва — колишній фронтовик. Він дивився на хлоп'яків і переживав, що не може відпустити їх додому. Зарплату збільшили наполовину згідно з законом: форсмажорні обставини. Платили 190 динарів. Але це людей не стримувало. Ніхто не прагнув померти в чужій далекій країні. Усі переживали й поводитися по-різному.

Побутував дещо похмурий жарт: якийся спеціаліст неросійського походження прийшов до начальника кадрів і каже: «Олексію Михайловичу, я ж у Москві заплатив дві тисячі, щоб приїхати сюди, і як бути тепер — мене ж тут уб'ють».

На базі була киснева станція. Якщо вона вибухне, то довкола на величезній відстані не лишиться нічого живого.

Спеціалісти, що лишилися в Насирії, гнали самогон, щоб хоч трохи відволіктися від воєнних негараздів. Самогону, однак, треба чекати довго — днів п'ять-шість. Застосували прогресивнішу методу: увечері або вранці наливаєш у круглу пральну машину воду, кидаєш дріжджі, цукор, умикаєш, і це все крутиться 6 — 7 годин із перервами на 15 — 20 хвилин, щоб не згорів мотор. У підсумку отримуємо приємну міцну брагу, після кружки якої хмелієш.

Біля багатьох будиночків, а їх було близько тисячі, жили собаки — улюбленці дітей і дорослих. Після їхнього від'їзду собаки вешталися голодні й ночами вили так, що аж за душу хапало. І нічого ж не вдієш! І ми самі лишилися, як і вони, — без дружин, дітей, Батьківщини. Бомбардування тривали ледь не кожного дня. Нерви у всіх на межі. Брага й самогон допомагали мало. Базари спорожніли, працювала лише третина крамниць. Але необхідне купити було можна: дріжджі, цукор, цигарки, запальнички «Кент». Коли в них закінчувався бензин, а заправити було ніде, клацаєш разів двадцять, поки іскра запалить вату, а потім прикурюєш. Я згадав воєнний і післявоєнний час, коли радянські люди використовували кремнієве кресало для видобування вогню.

В один із вихідних днів арабська електрична мережа, з якою ми були зв'язані, зазнала серйозної аварії. Життя завмерло. У всіх квартирах, їдальнях погасло світло, не працювали кондиціонери. Спека поступово забиралася в усі куточки будівель. По радіо оголосили: усім припинити будь-які пересування вулицями й у приміщеннях, лежати вдома, мінімум рухів, щоб запобігти людським жертвам. Отак лежиш і думаєш, що ж буде далі. За температури 55°C рано чи пізно людина згорить.

Минуло чотири години, а електрики нема. Жінки з дітьми лізуть під будиночки, ближче до землі. Будиночки стоять на сваях. Але земля теж нагрівається. І ось кожен, зокрема, відчув, що мине ще година-друга, і якщо не ввімкнуть кондиціонери, то всім гаплик.

Наше керівництво пробувало запустити електродизелі, але ті відмовилися працювати. Усе трапилося через нашу радянську розхлябаність і безгосподарність відповідальних осіб. «Швидка допомога» почала підбирати вмираючих. Таких випадків було кілька. Лише через сім годин увімкнули електрику. До цього я лежав на ліжку, відчував биття серця, не ворухився й думав, які ж ми безпорадні перед обставинами. Удома в мороз одяг би куфайку, валянки, розпалив піч, і життя б тривало. Тут же все навпаки і настільки серйозно.

На другий день запустили всі три дизельні електростанції, установили цілодобове чергування електриків.

Людина звикає до екстремальних умов. Звик і я. Бомбардування, окопи, праця, їдальня, брага, тривожний

сон і всі «приваби» воєнного часу. Слава Богу, хоч бомби не падали на голови, лише вибухали там чи там — а поряд же був військовий аеродром.

Електростанцію теж не розбомбили, зірвали тільки центральну підстанцію з трьома потужними силовими трансформаторами — точкових ударів завдали «фантоми». Коли рвонуло, ніч перетворилася на день.

20 жовтня на ТЕС готували третю партію людей для відправки. Звертаюся до Коломійця: «Євгене Всеволодовичу, приїхав Анатолій Демчук, котрий, як і я, знає, що й де перебуває на складі, а я вже три роки без відпуски. Прошу внести моє прізвище в список на виїзд». Ми з ним випили прямо в кабінеті, і Коломієць дав згоду на мій від'їзд.

Уранці 21 жовтня начальник дає мені останнє серйозне завдання: на центральному складі багато запчастин для іноземного обладнання з Німеччини, Франції, Америки. Треба розібрати їх і прикріпити всі деталі до вже встановленого на блоках обладнання. Позаяк усі каталоги надруковані англійською мовою, потрібен перекладач. Коломієць прикріпив до мене містера Пітера з фірми «Грюндик».

Каталоги товсті, праця копітка. Я вирішив так: дивлюся, як називається деталь (на ній напис англійською мовою), знаходжу цю назву в каталозі й наношу на цю деталь порядковий номер із каталога. Пітер від моєї ідеї був у захваті. Наш перекладач Юра приніс кілька банок пива, і ми, відпочиваючи, смакували ним. Спека вже влягалася, і працювали ми втрьох дуже злагоджено й плідно, не рахуючись із часом.

Упоралися за три дні. Наприклад, вийшла з ладу якась деталь, читаєш на ній напис, дивишся в каталог. Чітко, грамотно, зручно. Відмінно!

Нарешті, після тридцяти семи місяців перебування в Іраку я повернувся додому завдяки Господу Богу живим і неушкодженим.

Біля брами Вавилону

На тлі будмайданчика в Насирії

*Зі співробітниками центрального складу
будівництва ДРЕС у Насирії*

Біля "Тигріса" з Миколаєм із Балаклії

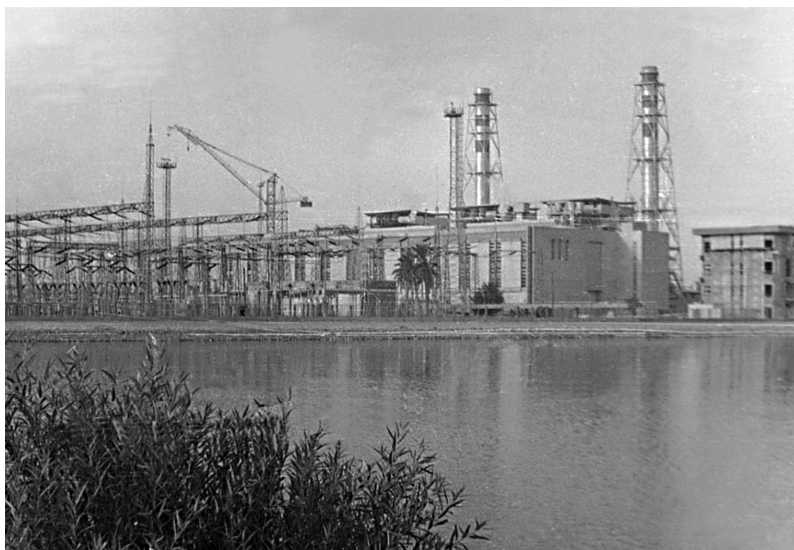
Селище наших спеціалістів у Насирії

Головні спеціалісти центрального складу

Будівельники СУ-2, СУ-3, СУ-1

Насирійська ТЕС

Будівництво ГЕС у Дакані

Я з донькою Ганнусею відпочиваю на подвір'ї господарського дому

*У Насирії.
Зліва направо: Анатолій Савенко, Альберт Левкович, автор*

На березі річки Євфрат

Мої колеги біля Ірак-Уру, де, за Біблією, жила велика Божа людина Авраам, від котрого пішли відомі народи

Відрядження до Ємена (26.12. 1983 — 26.12. 1985)

Отримав у ЗЕСМі атестат електромонтажника з окладом 380 інвалютних карбованців. Платили нам в Адені 100 динарів (1 динар — це приблизно 10 крб).

Тоді, коли я працював, було два Ємени. Один зі столицею Аден — прорадянська народно-демократична республіка. Другий — Північний Ємен зі столицею Сана. У січні 1986 року дві країни об'єдналися.

НДРЄ була фактично сателітом СРСР у протистоянні зі США, тому на той час просто-таки кишіла від різної радянської техніки й інструкторів. По суті, в республіці перебував радянський військовий контингент.

Самі єменці тяжіли не до СРСР, а до Північного Ємену, позаяк там народ жив багатше.

Радянський Союз запропонував побудувати в НДРЄ комплекс для постачання Адена прісною водою, якої тут не вистачало. Воду переважно привозили — буксировали в порт айсберги.

Щоб запустити опріснювальний комплекс, треба було мати електростанцію на два блоки по 50 мвт, на будівництві яких я й працював. Потужна берегова насосна станція подавала морську воду прямо на опріснювальний комплекс. Вода під величезними електролізами випаровувалася, пар охолоджувався і ставав прісною водою. 80% усього обладнання зроблено з нержавійки. На цьому будівництві працювало близько 1000 радянських спеціалістів.

Селище наше було гарне: їдальня для холостяків, відкритий кіномайданчик. Кінофільми — вечорами. Перед початком перегляду парторг Іван Петрович зачитував прізвища тих, хто прибув.

Моїм начальником у відділі енергетики був Дмитро Сидорович Суходол із Канева. Між иншим, усе начальство було звідти: і начальник будівництва Мірошник, і головний інженер Гармидер — гарна людина, що вирішувала всі технічні питання.

На третій день еменського життя парторг пропонує мені перетворитися на... кіномеханіка. Я відразу ж заперечую. Він тоді звертається м'якше й делікатніше: «Через тиждень наш кіномеханік повертається в Союз. Я не можу прохати будівельників, вони ж далекі від техніки, а ви електрик. Батьківщина просить — комсомол відповідає: єсть!» Довелося погодитися.

Група електриків, що забезпечувала освітлення, була невеликою: таджик Хасан, омчанин Яша, новосибірець Коля, грузин Ашот і я.

Поряд із радянським будівництвом знаходилася дуже потужна радіолокаційна станція, від якої ми всі потерпіли. Адже локація — це імпульси, вельми сильні, а вони зле діють на організм. Підходиш до стропил крану, а за них узятися голими руками неможливо — обпечеш руки. Тому стропальники мали спеціальні замшеві перчатки з наклеєними залізними пластинками. Стропила ще й... музикували — так впливає радіостанційне випромінювання. Сильно вдаряло й по мізках: узяв викрутку, поклав, а через хвилину не пам'ятаєш, де її залишив.

У квітні 1984-го мене викликав начальник буудівництва й попросив очолити новий цех із ремонту електродвигунів різних типів, насамперед зварювальних генераторів, у яких через спеку й вологу часто згорали мотори.

Допомагала мені мінчанка Алла, котра займалася в Союзі обмотками електродвигунів. Її чоловік працював водієм. Узяли в помічники ще Махмуда, метикуватого хлопця, і чорняву арабку, матір шістьох дітей.

Я попросив арабів поставити в приміщенні, де ми працювали, кондиціонер. Це був порятунок. На вулиці спека, підвищена вологість, а в нас мікроклімат. Через місяць справа пішла, нашу групу знав уже весь Аден. До нас на будівництво зачастили звідусюд на ремонт електродвигунів.

У липні приїхала дружина з донькою. Мені дали гарний будиночок, весь у зелені, де жила сім'я електрика з Феодосії. Аня пішла в третій клас школи для наших дітей. Ірак вона пам'ятала погано, а ось у Ємені їй було цікаво, позаяк і батько її був великою людиною — «кіномеханіком». Я кожної суботи їздив у посольство для обміну й підбору фільмів, і воно доплачувало мені 10 динарів місячно за громадську працю. За десятку я міг купити в посольстві дві пляшки горілки й чогось смачненького.

Одного разу, коли я працював іще на береговій насосній, на будівництво приїхав президент НДРЄ Мухаммед Алі. Ми стояли біля переносної електростанції. Три охоронці з автоматами швидко проскочили повз нас. Президент сповільнив кроки й привітав нас кивком голови. Це був молодий симпатичний араб із вусиками. Він оглянув берегову насосну станцію.

Так я, один із небагатьох радянців, побачив президента, якого 15 січня 1986 року скинули. Після перевороту радянських спеціалістів відправляли додому через ефіопський порт Джибуті. Мені ще пощастило, позаяк відправився в Союз 25 грудня 1985 року.

Улітку приїхав кіномеханік, котрий замінив мене, чому я був дуже радий, позаяк з'явилося більше часу для відпочинку.

Мене переселили з котеджу спершу в п'ятиповерховий будинок поблизу нашої колонії. Іще через місяць — до арабів у Шейх, як перевіреного радянського спеціаліста, котрий може самостійно жити далеко від радянської колонії. Я тепер вільно спілкувався з арабами, що не кожному дозволялося. Лишатися на другий строк бажання в мене не було. Моя десятирічна донька за пів року різко підросла, перетворилася на стеблинку. Лікарі казали, що це погано. Тому я вирішив повернутися додому.

За правильної організації й злагодженої роботи керованої мною обмоточної дільниці все зварювальне обладнання запрацювало без перебоїв. Несправний агрегат ми зразу ж міняли на працюючий.

Мої арабські учні, котрі працювали самостійно, збільшили свій заробіток: замість 50 динарів на місяць стали отримувати 75. Багато арабів із будівництва приходили до мене з проханням відремонтувати японську побутову техніку чи радіоапаратуру. Не завжди це вдавалося, позаяк японці розумні й свою техніку конструювали так, що до поломки не завжди й дістанешся. Треба розібрати прилад, а він не розбирається, отож треба викидати.

Я був досвідченим не лише як технар, але й в області дипломатії. Схід дуже тонко відчуває ставлення до себе. Якщо ти справді ставишся до них щиро і з повагою, вони відповідають тобі тим же й ніколи не підведуть. Але були й такі з «наших», молодці норовисті, котрі, не встигши приїхати в чужу країну, зразу ж починали встановлювати свою диктатуру: грубо покрикували на місцевих, примушували працювати. Зрозуміло, що таких араби ненавиділи.

На електромонтажній дільниці працював Михайло зі Львівського монтажного управління. Він був класним спеціалістом, але поведився грубо, не любив заперечень, часто арабів матюкав. Я пробував його по-дружньому заспокоїти.

І ось у невелику перерву араби збираються в приміщенні покурити й трохи відпочити від спеки. Мені треба було покликати свого учня Махмуда. Відчиняю двері, і мені в голову летить арматурина — араб подумав, що це Михайло. Підбігає Махмуд з арабом і просить вибачення. Я їх зрозумів, але розповів про це Михайлові, і той все-таки докумекав, чим йому це загрожує. Подякував мені й змінив свою поведінку.

Був іще такий випадок. Я приготував 200-літрову бочку акустика для заливання лугу в акумулятори електрокари. Бочка стояла поряд із обмоточною дільницею. Один араб вирішив охолодитися — стрибнув одягнений у бочку, подумавши, що вона з водою. Я як закричу на весь цех. Араб швидко втік. Я негайно покликав Махмуда, щоб уловити втікача, й зразу відправив спійманого в душову.

Так цей араб-хуліган урятував своє життя. Довелося навісити на бочку кришку з замком. Інші араби лише підсміювалися, зображуючи нирки в бочку. На роботі з арабами завжди треба пильнувати. Ніколи не знаєш, що вони можуть утнути — такі непередбачувані.

Зі мною в відділі головного енергетика працював москвич Олексій Миколайович, слабенький спеціаліст із ремонту зварювального обладнання, співробітник «Техпромекспорту». Олексій колись закінчив МЕІ й був трохи знайомий з електрикою. Вони, звісно, такі москвичі, великі люди, кабінетні працівники, але тут доводиться працювати руками й головою.

Я з ним пропрацював близько року. Якось Олексій пішов усунути дефект на зварювальному апараті на береговій насосній станції. Це особлива технічна споруда, яка будується нижче нульової позначки на глибині 10 — 20 метрів у землі. Там багато лабіринтів, ніш і т. ін. Поряд із глибоким отвором глибиною 20 метрів Олексій ремонтував зварювальний апарат, оступився, схопився рукою за огорожу, вона виявилася неміцною, зігнулася, й він загув униз.

Олексія таки беріг янгол — він зачепився ногою за кутик у кінці отвору, на якому й завис. Лише перелом стегна. Йому зразу ж зробили операцію. Я часто їздив до Олексія, перевертав його, робив масаж, щоб не було пролежнів. Він лежав в арабському військовому шпиталі, а це справжнє пекло з незліченною кількістю тарганів-кукарачів і зграями мух.

Електромонтажників вторинної комутації не вистачало, і я за два вечори навчив цій спеціальності дружину. Вона не складна, але вимагає вправності рук та уваги. Я приніс додому три прості схеми однієї панелі: електромонтажну схему, ряди зажимів панелі, схему панелі й панельний фасад, показав, як і куди під'єднувати провідки контрольного кабеля. Надія сумнівалася, чи зможе. Але я її швидко переконав, що все буде в порядку. Написали заяву, що вона працювала в Союзі електромонтажницею-вторинницею. Платили їй близько 700 крб. Так вона пропрацювала аж три місяці. Їй, на відміну від мене, всю зарплатню видавали в динарах на руки. На оперативках Надію ставили за приклад іншим, як кращу вторинницю.

Мій контракт закінчився 26 грудня 1985 р., і я з сім'єю повернувся на свою Батьківщину.

Після військового перевороту радянську колонію спеціалістів терміново евакуювали. Першу групу наших громадян, які відправлялися на кораблі, обстріляли. На щастя, ніхто не постраждав. Усіх працівників евакуювали до Радянського Союзу морем через Джибуті (Ефіопія) в Москву.

Радянські та єменські фахівці

Початок будівництва ТЕС в Адені

Володя Півень, Абдула, Олексій, Ганнуса, Надя на пляжі

Аденська затока з пляжем

Колектив електроремонтників

Електромонтажники з СРСР

Аварія на Чорнобильській АЕС (трохи роздумів і нотацій)

3 травня 1986 року я почув по радіо, що потрібні люди для ліквідації Чорнобильської аварії. Я ясно розумів, як небезпечно там працювати, знав про шкоду радіації, адже в 1974 році закінчив тримісячні курси з АЕС. У нашому тресті також підбирали добровольців. Охочих було мало, адже ми й так працювали на атомних станціях. У Львівській області було наше ПТУ електромонтажників. Там створили цілу групу й послали в Чорнобиль. Хто відразу втік — той лишився живим, а хто пропрацював днів двадцять — тридцять — живий тепер чи ні — боюся й сказати. Минуло стільки років після цієї аварії світового масштабу й вияснилося, що винні в тому, що трапилось, радянські розробники-атомники, котрі неправильно вибрали конструкцію АЕС (канального типу). Академік-атомник Андрій Сахаров був проти такого типу АЕС, але його оголосили політичним відщепенцем, а керував тоді будівництвом усіх АЕС президент Академії наук СРСР Александров, близький товариш Л. І. Брежнєва. Першою станцією канального типу стала Ленінградська АЕС, другою — Чорнобильська, третьою — Курська. Потім мала бути Харківська, будівництво якої, на щастя, заборонили після аварії на ЧАЕС, як і будівництво Кримської.

Після катастрофи голова ради міністрів Микола Рижков і президент СРСР Михайло Горбачов викликали Андрія Сахарова, звільнивши його з горьківського заслання. Академік довів, що вибух на АЕС — наслідок помилок у конструкції, у діях персоналу, у несправностях технічного

обладнання й т. ін. Він запропонував японськими роботами прибрати з реактора уран та вивезти його невеликими порціями в спецмогильники. Саркофаг, вважав учений, також необхідний для захисту всього блоку, але якщо зробити лише саркофаг, а паливо в реакторі лишити, то він усе одно зробить свою чорну справу, чого не можна допустити. Як ми знаємо, до академіка Сахарова не прислухалися. Ось і живемо вже десятиліттями на міні сповільненої дії.

Що ми спостерігаємо нині? Чимало урану ^{237}U все ще перебуває в одному місці, а отже, будь-якого часу нас може струсонутися ще потужніший вибух. Головним винуватцем аварії був президент АН СРСР Александров, котрий дозволив будівництво АЕС каналного типу. З кожним роком на цих станціях виникає дедалі більше проблем. Що робити, наприклад, коли скінчиться строк її експлуатації — це тридцять років для реактора і дев'яносто років для корпусу, в якому встановлений реактор. Єдиного наукового методу світові вчені не знайшли, кожна країна робить по-своєму. Деякі фізики пропонують: сам реактор без вхідних труб першого й другого контуру спустити вниз на глибину 100 метрів і забетонувати свинцевим розчином, а на тому ж місці, не чіпаючи корпус біозахисту, установити новий атомний реактор. Але це тільки пропозиції. А час старіння АЕС колишнього СРСР уже настав.

І як же так вийшло, що в одному лише басейні Дніпра впровадили цілих п'ять атомних станцій? Це можна розцінювати, як технічну диверсію Москви. Я, можливо, думаю, як поганенький атомник, однак брав усе ж таки участь у будівництві Рівненської, Хмельницької,

Південноукраїнської, Запорізької, Кримської атомних електростанцій. Кримської АЕС уже нема, у її реактори влаштовують шоу, дискотеки. У Росії мало де біля міст-мільйонників будують атомні станції — категорично не можна! Адже й за п'ятдесят кілометрів від Харкова планувалося таке будівництво в селищі Таранівка, але Бог відвернув біду. Будувати так — це що? Помилка чи добре продумана диверсія?

За час моєї праці на АЕС я зіштовхувався з різними ситуаціями. Відряджаюся якимось у Рівне атестувати дефектоскопістів на першому блоці станції. В управлінні мене ніхто не знає. Іду в відділ кадрів 6-го електромонтажного управління. 15-та година дня. Заходить двоє практикантів-петеушників і запитують у начальника відділу кадрів: чому наша група працює до 17:00, а решта — експлуатаційники чинного першого блоку — до 15:00? Виявилося, хлопців найняли для прибирання сміття, використовуючи їхнє незнання. Я спитав у практикантів, чи є в них дозиметр або дозиметрична картка. Вони в один голос відповіли, що нічого нема й не було весь цей час. Я порадив їм негайно забиратися геть, а начальниці відділу кадрів повідомив, що начальству загрожує позбавлення волі строком до п'яти років. Заходжу в розкішний кабінет начальника управління. Там же був і головний інженер. Я представився і зразу ж переходжу в наступ: «Сергію Івановичу, як могло таке статися, що ви дозволили своїм практикантам працювати на чинному блоці АЕС?» Пригрозив п'ятирічним тюремним строком. Обидва злякалися, начальник каже: «Михайле Григоровичу,

не роздувайте цю справу. Більше така ситуація не повториться». Я їм повірив, але про всяк випадок зробив припис за цим та іншими питаннями. Головний інженер вибачився. Ось через таких непорядних керівників і людей, котрі не знають техніки безпеки, гинули робітники на перших атомних станціях Союзу. Наприклад, молодому робітникові казали: закрутіть у реакторному відділенні на першому контурі засувку. Той хвилини за двадцять виконує завдання і цілих два дні відпочиває вдома. Однак не підозрює, що хапонував велику дозу радіації, а на третій день у нього починає сипатися пишне волосся з голови. Живий він тепер чи ні? Гадаю, керівники, віддаючи подібні розпорядження, знають про наслідки й чинять обдумано, а отже, злочинно. Якось, іще до Чорнобиля, я приїжджаю на Кримську АЕС. Але не зразу заходжу до начальства, а шукаю дефектоскопістів, котрі працюють з радіоактивними джерелами (іридієм 92) на апараті «Стапель». Вони мене знають, позаяк саме я навчав їх у лабораторії зварювання в Харкові. Приміщення зі знаком «Радіація». Відчиняю двері: там, де знаходиться п'ять колодязів радіоактивних джерел, стоїть легковий автомобіль і мотоцикл на ремонті.

Дефектоскопісти розповіли, що радіоактивні джерела возять зі сховища на блок за три кілометри не на спеціальному автомобілі, а на невеликому мотоциклі. Радіоактивну ампулу хлопці з дівчатами кладуть собі під... сідниці. У мене волосся на голові зразу ж стало дибки. На мотоциклах їздять смертники! Плівки дефектоскопісти проявляють у воді, котру беруть

з калюжі, а мають використовувати дистильовану воду. Так їм наказало безтурботне начальство. Попрямував до керівництва дільниці. Оформив суворий припис із зупинкою всіх дефектоскопічних робіт. Начальник дільниці одразу не приймає мене — лінки, відфутболює на завтра, та й ще натякає, що може бути... відсутнім! Я обурився: «Хочете під суд?» Начальник сполошився й одразу ж телефонує в Харків головному зварювальнику Болгарину, жаліється на мою викличну поведінку, але той його перебиває: «Із Манченком не жартуй. Він має право за порушення техніки безпеки і в тюрму посадити, якщо справа кримінальна». Заходимо в кабінет. Я зачитую припис. Начальник робить вигляд, що про порушення він — ні сном ні духом. Довелося на два тижні заборонити роботу. Через тиждень усе було в ажурі: спецмашина працювала, сепаратор для води дістали, приміщення очистили від зайвих деталей і т. ін. І зустрівач мене на залізничному вокзалі сам начальник на своїй автівці.

Цей випадок учергове показує гнилість радянської системи, розвінчує кричущу безгосподарність, безвідповідальність керівництва, посадових осіб, котрим байдуже до життя й долі простих роботяг. Ось і вибухають атомні станції. ЦК КПРС натискає на начальство, а начальство тисне на виконавців. Давай, Миколо, давай, Іване! А що давай? Наприклад, якими електродами варити метал? Це начальства не стосується. Отож зварювальник бере не ті електроди, які потрібні, а ті, які є в наявності. І працює. І таких нюансів на будівництві АЕС, та й не тільки, ціла навала.

Відпустка після Ємена

Відпустка після Ємена — 96 днів. Але довго гуляти не довелося. Зовнішекономбанк гроші не видавав. Ваш заробіток, відповідали, уряд СРСР заморозив на невизначений час. І я, відпочивши в санаторії «Бермінводи», у лютому повернувся на попереднє місце роботи в лабораторію зварювання тресту керівником групи. Це серйозна, небезпечна й енергозатратна праця. У мене були об'єкти всіх українських атомних станцій, крім Чорнобильської АЕС, позаяк її будували ленінградські спеціалісти. Мое життя ввійшло в звичайну колію. Через 8 років, у 1993 році, я отримав у московському банку свої “кровні” гроші, які заробив у Ємені. Для українців гроші довгий час були “заморожені”.

Абревіатури та їх значення

- АЕС — Атомна електростанція,
АСУ ТП — Автоматична система управління технічних приладів,
АТП — Автотранспортне підприємство,
АТ НМУ — Акціонерне товариство “Наладочно-монтажне управління”,
ГАЕС — Гідроакумулювальна електростанція
ГЕС — Гідроелектростанція,
ДРЕС — Державна районна електростанція,
ЕПМ — Електропівденмонтаж,
ЕЦМ — Електроцентрмонтаж,
ЗЗМК — Зміївський завод монтажних конструкцій,
КВП — Контрольно-вимірювальний прилад,
ЛЕП — Лінії електропередач,
ЛМЗ — Ленінградський електромеханічний завод,
МД — Електромонтажна дільниця,
МУ — Монтажне управління,
НМУ — Наладочно-монтажне управління,
ПДЗМК — Придніпровський завод монтажних конструкцій,
ПТУ — Професійно-технічне училище,
СКП — Спеціальне колективне підприємство,
СКТБ — Спеціальне конструкторське-технічне бюро,
ТЕС — Теплова електростанція,
ТЕЦ — Теплова електроцентрально,
ХЕМЗ — Харківській електромеханічний завод.

Зміст

Селище Покотилівка: від слів до діла.....	3
Робота в апараті тресту «Електропівденмонтаж».....	5
Коротка історична довідка про трест «Електропівденмонтаж» (надав Микола Лук'янович Гноєвий).....	12
Довідковий матеріал Романа Миколайовича Єршова.....	16
Працівники тресту «Електропівденмонтаж».....	20
Лабораторія зварювання.....	34
Праця в налагоджувально-монтажному управлінні, на комсомольських будівництвах в Україні.....	37
ТОВ «Електропівденмонтаж» працює в Харкові.....	42
Загальна характеристика комсомольських будов	55
Перше відрядження у Молдавію на Кучурганську ДРЕС.....	59
Друге відрядження на Криворізьку ДРЕС.....	62
Третє відрядження на Зміївську ДРЕС.....	65
Четверте відрядження на Черкаську ТЕЦ.....	66
Робота на Ладиженській ДРЕС.....	74
Керівники НМУ тресту «Електропівденмонтаж».....	80
Працівники НМУ тресту «Електропівденмонтаж».....	82
Підрозділ СКТЬ.....	93
Будівництво нового мікрорайону в Покотилівці підрозділами тресту «Електромонтаж»	97

Пісні про Покотилівку та електромонтажників (слова і музика Віталія Кирпатовського).....	126
Відрядження до Індії.....	129
Відрядження до Куби.....	146
Відрядження до Іраку.....	156
Відрядження до Ємена.....	178
Аварія на Чорнобильській АЕС (трохи роздумів і нотацій).....	188
Відпустка після Ємена.....	193
Абревіатури та їх значення.....	194
Зміст.....	195

Бібліотека ГЛАСу
Серія "Спогади". Заснована в 2019 році. Випуск 2.

Рада бібліотеки ГЛАСу:
В. П. Дяченко (голова), А. П. Стожук (заступник),
І. Д. Мироненко, С. В. Сулима, Т. В. Жукова, В. А. Носань,
Л. В. Тома, В. В. Калиниченко, М. І. Попов, Ю. М. Хомайко,
С. М. Пущенко, О. І. Різниченко, Ю. М. Ворошилов,
М. М. Десятников, Р. П. Черемський

Науково-популярне видання

МАНЧЕНКО Михайло Григорович

ВІД ПОКОТИЛІВКИ — У СВІТ ШИРОКИЙ,
або
РОБОТА У ТРЕСТІ ЕЛЕКТРОПІВДЕНМОНТАЖ

Відповідальний за випуск А. П. Стожук

Редактор В. П. ДЯЧЕНКО

Технічний редактор, верстальник Р. П. Черемський

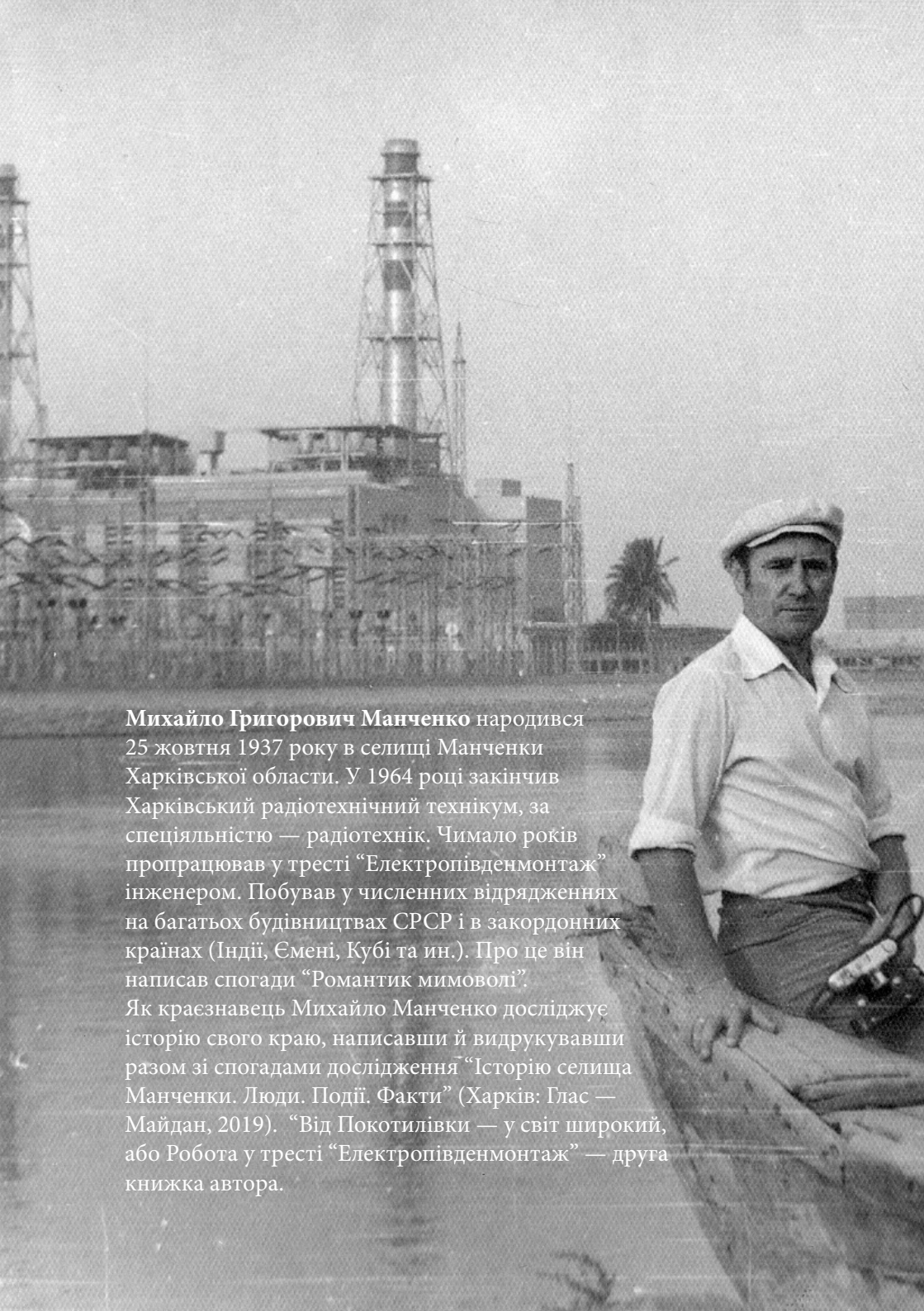
Підписано до друку 13.10.2021. Формат 84x108/32.
Папір офсетний.

Гарнітура Minion Pro. Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 10,34. Наклад 200 прим. Зам. №21-71.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК №1002 від 31.07.2002.

Друк ТОВ "Майдан"
61002, Харків, вул Чернишевська, 59. Тел.: (057)700-37-30

A black and white photograph of a man in a white shirt and cap sitting on a boat, with an industrial facility in the background. The man is looking towards the camera. The background shows a large industrial complex with several tall chimneys and buildings, possibly a power plant or refinery. The sky is clear and bright.

Михайло Григорович Манченко народився 25 жовтня 1937 року в селищі Манченки Харківської області. У 1964 році закінчив Харківський радіотехнічний технікум, за спеціальністю — радіотехнік. Чимало років пропрацював у тресті “Електропівденмонтаж” інженером. Побував у численних відрядженнях на багатьох будівництвах СРСР і в закордонних країнах (Індії, Ємені, Кубі та ін.). Про це він написав спогади “Романтик мимоволі”. Як краєзнавець Михайло Манченко досліджує історію свого краю, написавши й видрукувавши разом зі спогадами дослідження “Історію селища Манченки. Люди. Події. Факти” (Харків: Глас — Майдан, 2019). “Від Покотилівки — у світ широкий, або Робота у тресті “Електропівденмонтаж” — друга книжка автора.